

TÜRKİYE'DE İLK SENDİKA SARIKİŞLA'DA 1932

İBRAHİM TOPÇUOĞLU

ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI: 27
Belgesel Dizi: 1

Birinci baskı : Nisan 1975
Kapak : Tan Oral
Kapak baskısı : Sümer Matbaası
Dizgi baskı : Hilâl Matbaacılık Kol. Şti.
Sahibi ve sorumlu yönetmeni : Zeki ÖZTÜRK

TÜRKİYE'DE İLK SENDİKA SARIKIŞLA'DA 1932

İBRAHİM TOPÇUOĞLU

ÖNCÜ KİTABEVİ
Babiâli Caddesi No. 8 Cağaloğlu - İstanbul.
Tel: 26 55 13

BİRKAÇ SÖZ

Millî Kurtuluş Savaşı başlarında, 11 Eylül 1919'da kurulan Anadolu Ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti, sonraki gelişmelerin gereği olarak, 1 Ekim 1923 tarihinde Halk Fırkası'na dönüştürüldü. Programında da işçi ve işverenlere karşılıklı sendika kurma hakkı tanıyordu.

İlk olarak 1924 yılında, İstanbul'daki tramvay işçileri arasında sendika kurmak için teşebbüse geçildi. Fakat, programıyla sözde sendika kurma hakkını kabul eden Halk Fırkası, buna müsaade etmedi ve teşebbüse geçen işçileri dağıttı. İstanbul tramvay işçileri 1927 yılında tekrar bir sendikalaşma hareketine giriştiler; 5 gün süren bir grev yaptılar. Fakat bu girişim de hükümetçe «millî menfaatlere aykırı» sayıldı ve «komünistlik» suç lamasıyla dağıtıldı. Ama işçi sınıfının demokratik mücadelesi durmadı. 1930-1932 yılları arasında İzmir'de sigara, tütün, iplik, dokuma ve incir-üzüm işçilerini içine alan bir sendika kurma hareketi geliştirildi. Ya-

zık ki, bu da, yine teşebbüs halinde iken «komünistlikle» ve «isyân» hazırlamakla suçlanarak bastırıldı.

Bu kitapta, 1930-1932 yılları arasındaki bu sendika kurma teşebbüsü ile tek parti hükümetince onun nasıl bastırıldığıın hikâyesini okuyacaksınız.

Türkiye'de işçi sınıfının gerek ekonomik, gerekse politik mücadelesi içinde, ta başından beri bir YAPANLAR vardır; bir de YAZANLAR vardır. Yakın zamanlara kadar «yapanlar»ın yazma imkânı çeşitli nedenlerle kısıtlanmıştı. Ayrıca, «yazanlar» da çokluk bu yazma işini «yapanlar» a bırakmıyor, hatta engellyiyorlardı. Fakat zamanla yurdumuzda devrimci teori geniş kadrolar tarafından okunup öğrenildi ve bilimsel doğrular yaygınlaştı. Dolayısıyla, birçok şey gibi, bu anlayışın da sakatlığı ortaya çıktı. Yazmaya (özellikle tarih alanında) asıl ve en çok hakkı olanların onu «yapanlar» olduğu gerçeği gitgide daha iyi anlaşıldı.

Bu kitap başlıbaşına ne bir tarih, ne de anı'dır. Daha doğrusu, hem tarih, hem de anı'dır. Kitabın bir özelliğidir bu. Bir başka (asıl) özelliği de, onun, «yapanlar» safindan gelme bir kişi tarafından yazılmış olmasıdır. Bu kitap, aynı zamanda, yayın alanında 1946 yılına kadarki sendikalist mücadeleye ait boşluğu da doldurmada faydalı olacaktır.

Yayınlarımız bu kitabı yayınlamakla sendikal mücadelemizdeki bir olayı aydınlatmakta olduğuna inanmaktadır. Ayrıca, öbür yayınlarımızın da «yapanlar» a daha çok yayınlama imkânı sağlaması için bir uyarıda bulunduğumu ummaktadır.

ÖNCÜ

6

liderlerin (yaşları icabı) Türkiye'nin geçmiş tarihindeki terörle bastırılan İşçi Sınıfı mücadelelerinde ve bilhassa 1932 yılı Sendikalist Hareketinde bulunmaları imkânsızdı. Türkiye'nin ilk Çalışma Bakanı olan Prof. Sadi İrmak'ın; «yerden mantar gibi teşkilatlar bitiyor» diye Meclis'e ihbarı üzerine ilân edilen Sıkıyönetimin 1946 yılında kapattığı Sendikalarda da yoklardı.

Burjuvazinin tuttuğu ve büyük törenlere layık gördüğü Seyfi Demirsoy ve benzeri sendikacılar bile bu mücadelelerde bulunsaydılar; bu mücadeleleri veren sayısız inkılâpçı işçi mücahitleri gibi fişlenir, komünist damgası yer ve bugünkü yerlerine ulaşamazlardı.

Uzun ve ıstıraplı mücadelelerle gelmiş 1946 sendika kuruluşları yılında, iktidarda olan C.H. Partisi'nin terörist sağ kanadı, faaliyette olan İki Sosyalist Parti ile birlikte Sendikaları da kapattı. Ama şahlanmış işçi hareketinin artık durdurulamayacağını görerek, Sendika Tüzüklerinde bazı değişiklikler yaptı, yeniden seçimler organize ettirdi. Seyfi Demirsoy ve benzerleri de bundan sonra parladılar. Oysa, bu tarihten çok önce, sendika sözcüğünün dahi kökü dışarıda komünist uydurması diye damgalandığı devirde, işçiler sosyal haklarını almak için var güçleriyle ve yılmadan dövüşüyorlardı.

İzmir'in cesur işçileri, işte bu emek hakkı kavgası yolunda Türkiye'de ilk defa sendika sözcüğünü kullanmış ve 1932 yılında İZMİR İŞÇİLERİ SENDİKASI BİRLİĞİ'ni kurmuşlardı.

Kurtuluş Savaşıyla Memleketimiz; İşçi, Köylü ve büttün halkın güç birliğiyle emperyalist istilâsından kurtulmuş ve Cumhuriyet idaresi kurulmuştu. Kesin bir ideolojik plâformu olmamakla beraber «imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir millet» yuvarlak deyimi ve siyasî

8

ÖNSÖZ

Türkiye'de İşçi Sınıfının sosyal mücadelesi, Osmanlılar devrinde başlamış, Millî Mücadele ile devam etmiş ve Cumhuriyetin kuruluşuyla da bu sosyal, siyasî ve sınıfsal mücadeleler sürdürülmüş, bunun sonucu olarak Türkiye'deki Sendikalist Hareket kendisini kabul ettirmiş ve kökleşmiştir.

1974 yılında Sendikalist lider olarak ölen Seyfi Demirsoy'a bugüne kadar hiç bir işçiyeye yapılmamış, büyük bir tören tertiplendi. Başbakan, Bakanlar ve birçok kuruluşlar tarafından övülerek toprağa verilmisti. Seyfi Demirsoy bir işçiydi ve pek tabii, sağlığında İşçi Sınıfının gerçek demokratik mücadelesi içinde, işçi kardeşlerinin yanında yürüseydi; bu törenlere layık olurdu. Oysa Seyfi Demirsoy İşçi Sınıfının demokratik mücadelesine ters düşti.

Seyfi Demirsoy ve sonradan parlayan bazı sendikacı

7

ilkeleri üzerine Cumhuriyet Halk Fırkası oturtulmuştu. Bu fırkanın programında işçi ve köylü haklarını vermeyi vaadeden birçok maddeler vardı. Köklü bir burjuva sınıfı da henüz palazlanmamıştı. Padişahlık devrilmiş, şapka-kıyafet reformları yapılmış okuma-yazma seferberliğine girişilmişti. Kadın-erkek eşitliği yasalara konmuştu. İlk yıllarda bu atılımlar büyük bir canlılık yaratmış, Mustafa Kemal'e «on yılda on beş milyon genç yarattık her yaşta» sözünü söyletmişti.

Ama yetişen bu gençler, temel sorunlarla değil, yüzeysel ilerici cylemleriyle oyalandırılmıştı. Bir toplumun kalkınmasında, sadece üstyapı yatırımları yeterli değildi. Kalkınmak için, ileriye dönük ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Oysa çocuk, kadın, erkek işçiler günde 12 saat çalıştırılıyordu. İş Kanunu, Toprak Reformu Kanunu ve Sosyal Sigortalara dair koruyucu kanun yoktu ve bu konuda hiç bir tedbir de alınmıyordu. Ve tüzüğünde bunları yapacağına dair söz vermiş olan Cumhuriyet Halk Fırkası, Devlet'i idare ediyordu. Ve bu Fırka, ne Cemiyetler Kanunu ve ne de böyle yasaları çıkarmaya niyetli değildi. İşte bu şartlar altında İZMİR İŞÇİLERİ BİRLİĞİ SENDİKASI'nı kurularının hikâyesi elinizdeki kitapta anlatılmıştır.

1932 sendikacılık savaşının mücahitleri; önce Askerî Mahkemede tutuklanıp yargılanmışlar, 6 ay ile 5 sene arasında cezalara mahkûm edilmişlerdi. Daha sonra; yargılama konusu olan olayın, askerî bir suç teşkil ettiği iddiasından vazgeçilerek, dava, sivil Adliyeye sevk edilmiştir. Sanıklar uzun bir yargılamadan sonra da, tek-rar 6 ay ve 4 sene arasında cezalara çarptırılmışlardır.

Bu davanın sanıkları dava dosyası temyizde iken, 1933 yılında ilân edilen af kanunu ile hapisten çıkmışlardır, dava da böylece kapanmıştır.

9

Söz konusu dava İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde:

Reis : Ahmet Suat
Aza : Sabit
Aza : Remziye
Karar No : 1933/356
Dosya No : 438
olarak kayıtlıdır.

Şubat 1975
İbrahim Sırrı Topçuoğlu

10

koridor ve odalar şeklinde yapılmıştı. Binanın ön tarafında; üstte Merkez Komutanlığı, altta İnzibat dairesi vardı.

Hakkı Çavuş, bu inzibat dairesine bağlı bulunuyordu. Er iken onbaşı olmuş ve çavuş kursuna giderek, kursu bitirmiş ve çavuş çıkmıştı. Sağlam yapılı, uzun boylu, esmer, yanık yüzlü, yakışıklı bir askerdir. O devirde askerlik iki sene idi, ancak, çavuşlara yeni kurra erlerini yetiştirmek için 6 ay daha fazla askerlik yaptırılıyordu.

Hakkı Çavuş da bu 6 aylık fazla askerliği yapıyordu. Terhisine dört ay kalmıştı. Çavuş olarak, altı ayını inzibat çavuşluğu yapmak üzere bu Merkez Komutanlığına bağlı inzibat dairesine gönderilmişti. İki aydır rahatına diyecek yoktu. Bol bol şehirde geziyor, eğleniyordu. Ancak, şu son on gündün beri rahatı kaçmış, eğlendiği tatlı günlerin acısı burnundan fitil fitil geliyordu. Durmak - oturmamak yok, uyku yok. Gürültü, patırtı, gitmeler - gelmeler... Sarı Kışla bir cehenneme dönmüştü.

Hakkı Çavuş'u yoran ve sıkıran bu günlerin içinde, kimler gelmemişti ki bu Sarı Kışla'nın zemin kat koridor odalarına... Belki, kurulduğundan beri bu kışla odaları, bugün içine doldurulmuş genç ve güzel kadın ve kızlar gibi kimseleri hiç bir zaman misafir etmemişti.

Koca kışla çalkalanıyor, askerinden kumandanına kadar bu misafirlerle meşgul oluyor, bir şeyler söylüyor, hayret ediliyor ve hiç kimse konuşmadığını ve düşündüğünü bir sonucu bağlayamıyordu. İnanılacak şey değil.. Nasıl olur da bu genç ve güzel kadınlar komünist olmuşlar, hem de askerlerle birlikte SENDİKA kurmuşlar.. Sendika ise Komünist Teşkilâtı imiş... Diye söylenip duruyorlardı. Hoş, komünistlik'ten kimsenin bir şey anlamadığı da yoktu ya. Ama tahkikata gelen polis amirleri böyle bir iddiada buldukları için, Kışla'da dediko-

12

GİRİŞ

«Hakkı Çavuş! Açın kapıları.. Çözün zincirleri, çıkarın ayaklarından bakkaları! Paşa, mahpusu istiyor. Giydirip çeki düzen verin ve bana getirin! Gözünü aç, dört süngülü arasına al, getirirken kaçrayım deme, yoksa o'nun yerine hepinizi prangaya vurdurur, o'nun odasına tıkarım!...»

Uzun koridorlarda akis bırakan gür bir sesle verilen bu emirler, 1932 senesi Şubat ayının 22'inde, saat 9.30'da duyulmuştu.

SARI KIŞLA olarak isim yapmış bu muazzam bina; İzmir'in en güzel yerinde bulunuyordu. İki bin metre uzunluğunda deniz sahilinde cephesi, geniş bir avlusu vardı. Binanın ön cephesi İzmir şehrinin meşhur Saat Kulesi ile Vilâyet ve Adliye Sarayı meydanına bakardı. Üç kat üzerine yapılmış büyük avlu kapılı idi ve bilhassa merasimlerde bayraklarla donatılan büyük bir balkon bulunuyordu. Binanın yan cephesi ise, Vilâyet Konağı'ndan Bahri Baba diye anılan parka kadar dört ayrı kapı ile uzanmakta idi. Bu binanın zemin katı, uzun

11

dular çabucak yayılmıştı. Ayrıca bunlar; askeri isyana da teşvik ettireceklermiş... Deniliyordu.

İşte, askerleri en çok ilgilendiren de işin bu tarafıydı. Canım bunlar isyani nasıl hazırlar da kumanda ederler bize. Olmaz böyle şey... Bu kadınların ellerine birer tüfek verilse, bir adım dahi atamazlar. Maazallah bir manga askerle istihkâma girseler korkularından ne yaparlar ki... Olur mu hiç böyle şey.. Deniliyordu askerler arasında.

Erkekler ise; hepsi genç işçiler, ustalar, okumuş kimseler imiş. İçlerinde mühendisler, talebeler ve Hava Kıtasına mensup askerler de varmış ve asıl başları da havacıymış.. Haydi bu sivil erkekler ve havacılar, birleşip - anlaşarak askeri isyana hazırlansınlar ama, bu Sigara Fabrikası, Dokuma Fabrikası, Tütün ve Üzüm - İncir Mağazası işçileri olan kadınlar, bunların arasına niçin karıştırılmışlar?..

Bu çeşit dedi-kodular bütün kışlayı kaplamış, talimde, yemekte hep bunlar konuşuluyordu.

Bahsedilen bu kimselerin Sarı Kışla zemin kat odalarına hapsedildiklerinden bu yana 9 gün geçmişti. Ve tahkikat devam ediyordu. Zemin kat odalarından birinde, elebaşı sayılan ve en sıkı gözlenen aynı zamanda sivillerle birlikte en çok falakaya yatırılıp dövülen, Havacı İbrahim Sırrı Onbaşı bulunuyordu. Bu havacının 9 gündür her iki ayağına takılı prangaların bakkaları yürütmesine imkân vermiyor, boynundan asılı zincirler ise omuzlarını çökertiyordu. Hele son üç günü şiddet arttırılmış bir nöbetçi oda içinde-yannına, bir nöbetçi de oda kapısının dışına konulmuştu. Konuşmasına, uyumasına ve oturmasına asla meydan verilmiyordu.

Akşam karanlığı basınca da üst katta bulunan bir odaya götürülerek falakaya yatırılıyordu. Tahkikatı yü-

13

rütener; sivil Emniyet Amirlerinden Yaşar ve Faik isminde kimselerdi. Polis Müdür Muavini Şükrü de başlarında idi. Falakaya yatırılanları soru yağmuruna tutuyor, bağırıp küfrederek ifade imzalatmaya çalışıyorlardı.

Kimdi bu İbrahim Sırrı Onbaşı ki, bu kadar zorlanıyordu. Hakkı Çavuş, sivillerin söylediklerini dikkatle dinlemiş ve şunları öğrenebilmişti:

İbrahim Sırrı Onbaşı, Sovyetler Birliği Rusyasında okumuş, yüksek tahsil görmüş ve okulu bitirdikten sonra İzmir'e gelip yerleşmiş, bir büro açmış ve elektrik mühendisi olarak çalışıyormuş.. Askerlik çağı geldiğinde, Sovyetler Birliği'nde okumuş olduğundan ihtiyat subaylığı hizmeti kabul edilmemiş, er olarak Bornova 28. Topçu Alayına sevk edilmiş. Ancak bir müddet sonra, Türkiye'de o devirde yerli san'atkar - teknik eleman çok az bulunabildiğinden, Topçu Alayından alınarak İzmir'de kurulmuş olan 6. Hava Alayı 31. Bölüğüne nakledilmiş...

31. Bölük, İzmir'in Daraağacı semtinde Deniz-hava uçakları bölüğü idi ve kısa bir zaman sonra bu bölük İzmir'in kilit mevkiindeki Yeni Kale olarak anılan yere taşınmıştı. Alaydan uzak mevkiilerdeki bölükler Alaya bağlı olarak bir kısım yiyeceklerini de kendileri temin ederlerdi.

Bölük, Yeni Kale'ye yerleştikten sonra, Bölük Kumandanı hastalanmış ve yeri Alaydan gönderilen nöbetçi subayların idaresine bırakılmış ve bu arada bilgili olması dolayısıyla İbrahim Sırrı Onbaşıya da Bölük Eminliği vazifesi verilmişti. Yine o devirde, Hava Kuvvetlerinde, ordunun diğer kısımlarındaki gibi Kit'a ve Gedikli Çavuş kadroları yoktu. Subay ile erat arasında yalnız onbaşılar vardı. Bahriyeden nakledilen ve omuzlarından apoletli çavuşlar ise, uçucu olarak subaylar arasında bulunuyorlardı.

14

Nöbetçi Subayına bakmış ve Subayın şaşkınlık içinde olduğunu farketmişti. Kendisi de etrafının altı süngümlü askerle çevrilmiş olduğunu ancak kamyonun hareket edişinden sonra anlayabilmişti.

Altıncı Alay; 31. Bölüğün bağlı olduğu semt yollarının üzerinde bulunuyordu. Kamyonlar İzmir'e girerken Alayın önünden geçmek zorundaydı. O devirde İzmir'e girişin başka da yolu yoktu. Onbaşılar, Altıncı Alaya getiriliyoruz diye düşündülse de, kamyonlar Alayın önünde durmadan hızla İzmir'e doğru gitmiş ve onbaşıları merak ve heyecana düşürmüştü.

Hızla giden kamyonlar; Göztepe, Köprü, Asansör, Karataş ve Bahbi Baba diye adlandırılan semtleri geçerek Sarı Kışla'nın yan kapısından içeri girdiler. Kamyonlar, iç avluda da biraz yol aldıktan sonra, Merkez Kumandanlığının İnzibat Dairesi önünde durdular. Kamyonlardan indirilen onbaşılar da isim ve künyeleri yazıldıktan sonra, koridorlardan geçirilerek ayrı ayrı odalara kapatıldılar ve zincire vuruldular.

Birkaç gün devam eden sıkı bir soruşturmadan sonra; onbaşıların üçü de, sivil Emniyetin isnat ettiği suçları reddettiklerinden ve başkaca da suç delili bulunmadığından, Onbaşı Ali ile Onbaşı Halil bölüklerine iade edildiler. Ancak İbrahim Sırrı Onbaşı, kışlaya doldurulmuş birçok kadın - erkek, sivil tutuklularla ilişkisi olduğu söylenerek sahverilmemişti.

İbrahim Sırrı Onbaşıdan başka askerî şahıs kalmadığı halde; polis in iddiasında, Teşkilatın Başlı olarak İbrahim Sırrı Onbaşı suçlandığından bütün sivil tutukluların sorguları da Kışlada yapılıyordu. Günlerden beri sorguları yapılan yüzlerce kişiden çoğu serbest bırakılmış, Kışla'da sadece 9'u kadın ve 30'u erkek olmak üzere, 39 kişi alıkonulmuştu. Onların da sorgularına devam ediliyordu.

16

Bu bakımdan Hava Kuvvetlerinde onbaşılarla önemli görevler düşerdi. Hele Bölük Emni olma, Bölüğün ağırlığını yüklenmek demektir. Sırrı Onbaşı ise bu görevi tam manasıyla yapmakta idi. Yine o tarihte İzmir'in Boğaz Kilidi olan Yeni Kale'de, 31. Bölük emrinde, bir onbaşının komutanlığında bir manga topçu deniz askeri vardı. Bunlar; muhabereci, flâmacı ve topçu erlerinden meydana getirilmişti. Kalenin deniz tarafında nöbet tutulur sabahın 6'sından önce, akşamın 8'inden sonra İzmir'e girip - çıkmalar önlenirdi.

İbrahim Sırrı Onbaşı, cumartesi sabahı izinli çıkıyor ve Alsancak semtinde oturan ailesinin yanına gidiyor, pazar akşamı bölüğe dönerek görevine devam ediyordu.

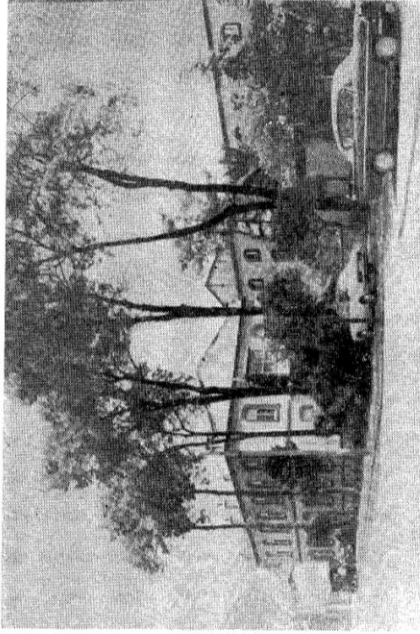
13 Şubat 1932 günü sabahı, her zamanki gibi izine çıkmadan önce görev bölümlerini yaptıran İbrahim Sırrı Onbaşı; nizamiye kapısından hızla giren iki adet kamyonun Bölük Komutanlığı binası kapısına yanaştığını gördü. Bir subayın kamyonun inerek Nöbetçi Subay Dairesi kapısından içeri girdiğini ve birkaç dakika sonra Nöbetçi Subayla birlikte dışarı çıktıklarını farkettiler. İbrahim Sırrı Onbaşı, zaten avluda erlere talimat vermekte ve yakında olduğundan, kendisini el işaretleriyle çağırarak Nöbetçi Subayın işaretini gördü ve erlere çabucak talimatını vererek koşar adımlarla subaylara doğru gitti. İbrahim Sırrı Onbaşı kumandanlara doğru giderken, Kale tarafından Deniz Onbaşı Ali ve iskele tarafından makinist Halil Onbaşılar da koşarak geliyorlardı. Her üç onbaşı selâm verip subayların karşısında durdular. Kamyonlarla gelen subay, İbrahim Sırrı Onbaşıya işaretlerle; «sen bu kamyonu», diğerine, «siz de bu kamyonu binin..» diye emir vermişti. Askerlikte emre karşı itiraz edilmez ve sual sorulmazdı. Üç onbaşı işaret edilen kamyonlara binince, İbrahim Sırrı Onbaşı, Bölük

15

Altıncı Tayyare Alayı, 31. Deniz Bölüğünden Sarı Kışla'ya getirilen 3 onbaşı. Soldan sağa: İbrahim Sırrı Onbaşı, Ali Onbaşı, Halil Onbaşı.

17

İşgal kuvvetleri tarafından İzmir baştan aşağı yakılmıştı. Sağlam kalan büyük binalardan birisi de Tekel Sigara Fabrikasıdır. Fotoğrafta görülmekte olan bu bina, hiç bir değişikliğe uğramadan hâlâ eskisi gibi durmaktadır. 1930 - 1932 yıllarında Tekel Sigara Fabrikası ve Deposunda 160 usta ve 400'e yakın işçi çalışırdı.

18

Sivillerden Kerim isminde biri vardı ki; o'nu da getirip İbrahim Sırrı Onbaşının karşısına yatırıyorlar, karşılıklı dövüyorlar, manevyatlarını kırmaya ve ifade imzalatmaya zorluyorlardı.

Kerim; Milli Mücadeleye ihtiyat subayı olarak katılmış, sonuna kadar dövülmüş, uzun boylu ve narin yapı- lı bir kimse idi. Ayrıca yiğit ve onurlu mücahit arkadaş- larımızdan biriydi.

Bu dayak işi, askerlerin hiç de hoşuna gitmiyordu. Hele sivil emniyet amirleri; «söyle ulan namussuz...» diye küftettikçe, başlarında bulunan subayla, Hakkı Çavuş gözüne geliyor ve kızarıp bozuyorlardı. Çünkü yerde yatan bir askerde, bir sivilin askerlere «namussuz» de- mesi askere hakaretti. Ama ellerinden bir şey gelmezdi. Çaresiz, onlar da emir kuluymuş ve verilen emri yerine getiriyorlardı.

Tahkikat sürdürüldükçe Hakkı Çavuş; dinliyor kul- lak kabartıyor ve; «Ulan Sendika diye, yaptıklarınızı maskeleyenizi kim yutar.. Bal gibi Komünist Teşkilâtı kurmuşsunuz, zaten sendika Komünist uydurmasıdır...» diye bağırarak Emniyet amirlerine İbrahim Sırrı Onbaşı- nın; «biz, Devlet aleyhinde teşkilât kurmadık. Sendika da siyasi bir kuruluş değildir. Dünya alem bunu böyle bilir» diye karşılık verdiğini duyuyordu. Diğer arkadaş- ları da başkaca hiç bir suçlamayı kabullenmiyorlardı.

Komünist denen bu adamlar ne yapacaklardı ki?

Hakkı Çavuş, bu soruyu kendi kendine soruyor ve kulak kabartarak şunları öğreniyordu:

Türkiye'de İş Kanunu yokmuş, işçilerin korunması için hiç bir tedbir alınmıyormuş, günde 10-12 saat çalıştırılıyorlarmış, ne sigorta, ne de başka koruma kurum- ları yokmuş. Kışla'daki mahpuslar işte bunları yaptır- mak için bir İşçi Cemiyeti kurmuşlar ve ismine de Sen-

20

Tutuklu kadınlardan biri, İbrahim Sırrı Onbaşının eşi Melek'ti. O'na, Sökeli Melek diyorlardı. Güzel ve boy- lu poslu olan bu kadını, ağır bir baskı altında tutuyor ve sık sık sorguya götürüyorlardı. Polis o'nu, Reji (Tekel) Sigara Fabrikası işçileri grubu elebaşısı olarak suçluyordu. O devirde İzmir'de yüzlerce işçi çalıştıran ve en büyük Devlet Kuruluşu olan bu sigara fabrikasın- dan daha büyük başka bir fabrika yoktu.

Sökeli Melek; İzmir Karşıyaka Öğretmen Okulunda iken, anası ve babası ölmüş ve kimsesiz kaldığı için tah- siline devam edememişti. Okuldan ayrılarak sigara fab- rikasına girip hayatını kazanmaya başlamıştı. Öğretmen okulu son sınıfından ayrılan, zeki ve yetenekli bir kız olan Melek, çok çabuk makine ustası olmuş ve arkadaş- ları arasında sevilmiş ve tutulmuştu. Diğer tutuklu ka- dınlara da; Sigara Fabrikasında, İplik ve Dokuma Fabri- kasında, Tütün ve İncir-Üzümlü Mağazalarında çalışan seçkin ve yetenekli usta işçilerdi.

Tahkikat ilerledikçe tutuklular salıverilmiş, sadece Melek, Yıldız ve Melahat kalmışlardı. Erkeklerden de Ali Rıza, Kerim (Soyka), Osman (Üzlaş), Mahmut, Ali, Muharrem, Mehmet, Mustafa ve İbrahim Sırrı Onbaşı kalmıştı. Tutuklu sayısı azaldıkça sorgular sıklaştırılı- yor ve İbrahim Sırrı Onbaşı, tahliye edilmek şöyle dur- sun, prangadan dahi kurtulamıyor, sorgusuna devam ediliyordu.

İşte, günlerden beri Hakkı Çavuş'un rahatını kaçır- ran, onu gülemeye hale getiren; «Nöbet dik!.. nöbet de- ğiştir!.. uyumasın!.. konuşmasın!..» gibi emirler, bu in- sanlar için veriliyordu. Hele bir manga asker ile bu ki- şileri getirmek, falakaya yatırıp geri götürmek ve dövül- müş ayaklarıyla onları oturtmadan ayakta durdurmak... Bunlar Hakkı Çavuş'u perişan ediyordu.

19

dika demişler. Dilekçe, program ve tüzüğünü hazırla- mışlar. Hükümete de bildirilecekmiş ve çalışma izni ala- caklarmış.. Ancak, İbrahim Sırrı Onbaşının terhisini de bekliyorlarmış, İbrahim Sırrı Onbaşının terhisine de sadece iki ay kalmışmış...

Bunları dinleyen ve kafasında evirip çeviren Hakkı Çavuş kendi kendine; «yahu bunda ne var ki.. bunun için adam tutulur, günlerce döğülür mü?.. Hay Allah bu ne biçim iştir...» der ve İbrahim Sırrı Onbaşıya acırdu.

İşte günlerden bir gün; inzibat yüzbaşısının kori- dorlarda akisler yaratan gür sesiyle verdiği emir gün- lerdin yüzü gülmeyen Hakkı Çavuş'un yüzünü güldür- müş ve neşelendirmişti. Verilen emri sür'atle yerine ge- tirmek için, dört asker alarak İbrahim Sırrı Onbaşının odasına gitmiş ve prangayı açtırarak zincirlerini çözdür- müştü. Paşanın yanına öyle gidilmezdi, temiz olması lâ- zımdı. Onbaşını tuvalete götürmüş elini yüzünü iyice yı- katmıştı. Tuvalet dönüşünde Hakkı Çavuş, İbrahim Sırrı Onbaşına yanaşmış ve; «Seni Paşa istiyor. Bu hayırlı bir haberdir. Paşa, sert fakat iyi bir adamdır. Dikkatli ko- nuş!.. Pranga ve falakadan kurtulur, belki de tahliye olur- sun» demişti. İbrahim Sırrı Onbaşı ceketini kolayca giy- di, fakat ayakkabı giyiminde bir hayli güçlük çekmişti. Çünkü falakadan ayak parmakları ve tabanları şişmişti. Tırnakları morarmıştı. Bir hayli uğraşarak kendisine ayakkabısı giydirilmiş, ceket yakası iliklenmiş ve bel ka- yıışı hariç (kendisini asar düşüncesiyle palaska inzibat dairesince alınmıştı) askeri kıyafeti tamamlanmıştı.

İbrahim Sırrı Onbaşı artık yürüyüşe hazırdu. Dört süngülü arasına girerek Hakkı Çavuş'un komutuyla ko- ridorda yürüyüşe koyuldular. Koridor çok uzunda ve bir köşe ile sola dönüldüydü. Bu dönüşten sonra mer- diven başına varmışlardı ki, karşıdan koluna inzibat şe-

21

ridi takmış bir subay göründü ve yanlarına geldi. Bu uzun boylu ve yüzbaşı apoletli subay hepsine bir göz attıktan sonra; «*Tamam mı Hakkı?*» diye sordu ve kendisi kıt'anın önüne geçerek hep birlikte merdivenlerden üst kata çıktılar. Burada geniş bir salon vardı. Salonun sağ tarafında uzun bir koridor, karşıda ise üzerinde kırmızı çift ay bulunan iki büyük kapı görünüyordu. Bu kapıların birinin önüne gelerek durdular. Çok heyecanlı bir andı bu. Kısa bir bekleyiş oldu. Fakat İbrahim Sırrı Onbaşıya çok uzun bir zaman geçmiş gibi gelmişti. Heyecandan kalbi atmaya başladığı bir anda, kapı açılmış ve yüzbaşının işaretleri üzerine Hakkı Çavuşla birlikte Sırrı Onbaşı da kapıdan içeri girmişlerdi. Burası iki büyük pencereyi bir oda idi. Pencereden Vilâyet Konağı ve İzmir'in meşhur Saat Kulesi görünüyordu. Odanın girişine göre sol tarafında büyük bir masa, sağ arkada büyükçe bir dolap ve ortada birkaç koltuk duruyordu. Masanın başında ellibeş yaşlarında, saçları kırarmış keskin bakışlı biri oturuyordu. Pantolonunun yandan uzayan kırmızı şeritlerinden ve yakasındaki işaretlerden Paşa olduğu anlaşılıyordu (o devirde paşaların pantolonlarının iki tarafında da yandan aşağı inen geniş kırmızı şeritler vardı). Odada Paşa, Yüzbaşı, Hakkı Çavuş ve İbrahim Sırrı Onbaşından başka kimse yoktu.

Dokuz gündür prangaya vurulduğu ve üç gündür uykusuz tutulduğu halde İbrahim Sırrı Onbaşı hazırol vaziyetinde dimdik durmuş, masada oturan Paşanın söyleyeceklerine kulak kesilmişti. Paşa, oturduğu yerden onbaşıya uzun uzun ve dikkatle baktıktan sonra, yerinden kalkıp masanın arkasından çıkmıştı. Pencereye doğru gidip biraz dışarıya baktıktan sonra da döndü tekrar yerine geçip oturmuştu. Ve kalemini eline alarak başını kaldırmış, onbaşıya tekrar dikkatle bakmaya başlamıştı.

22

Bu izinden sonra İbrahim Sırrı Onbaşı, rahata geçip geniş bir nefes almış, mümkün olduğu kadar heyecanlanmadan mantıklı ve ilmi konuşmaya dikkat etmişti. İşkence ve falakayı unutmış, silkinmiş eski kuvveti yerine gelmiş rahat bir sesle hitap ederek konuşmaya şöyle girişmişti:

«Paşam, Polis Müdürlüğü ne iddia ederse etsin. prangaya vurulmakla, falakaya yatırılmakla ve günlerce döğülmele hakiki ve namuslu bir ifade almaz. Ancak, düzilmiş ve uydurulmuş bir ifade, zorla imzalatılabilir ki, bu ifade de hiç bir zaman hakiki ifade değildir. Ben bu tevkifatın esas gayesinin, ordu mensuplarıyla sivilleri birbirine karıştırıp, büyük bir skandal yaratmak ve işinin saf, masum isteklerini dile getirmek için giriştikleri Sendika kuruluşunu daha doğmadan boğmak olduğuna inanıyorum. Ve işin doğrusu da budur. Burada sizin de bana yönelttiğiniz sorulardan anlıyorum ki; ben sivillerle bir teşkilât kurmak istiyordum ve sizin de söylediğiniz gibi bu teşkilât sendika teşkilâttır. Ama bu Komünistlerin icadıyla. Sendika kurma teşebbüsümüz Komünist Teşkilâtı kurmak sayılıyor. Paşam, İZMİR İŞÇİLERİ SENDİKASI BİRLİĞİ'ni kurmak istediğimizi doğrudur. Bu teşkilât henüz kuruluş halindedir. Reji (Teke) Sigara Fabrikası işçileri, İplik ve Dokuma Fabrikası işçileri, Tütün ve İncir-Üzüm Mağazaları işçileri ve serbest olarak çalışan birçok işçiler ve sanatkârlar bu sendikayı kurmak suretiyle hükümetten sosyal haklarının sağlanmasını arzulamaktadırlar. Birçok işçi bu sendikaya kaydolmaya hazır. Biz ise henüz hazırlık halindeyiz. Ve paşam, bu Parti değil, Sendikadır. Parti siyasidir, Sendika ise siyasî değildir. Bunun devleti devirmekle hiç bir alakası yoktur. Buna siyasî bir mana vermeye çalışan Polis, haksızlık ediyor. Paşam, benim eşim Kışla'da tutuklu bulunan Melek is-

24

Bu bakış ve süzüşler; sert fakat vahşice değil, merhametli bir bakış idi. Onbaşı bu bakışlardan ürkmemiş, bilâkis bu bakışlarda bir yakınlık, bir sıcaklık bulmuştu. Nitekim Paşanın ağzından şu sözler işitilmişti:

«İbrahim Sırrı onbaşı, aslan gibi bir adama benziyorsun ve mert bir görünüşün var. Terhisine de iki ay kalmış, senin Komünistlikle ne işin var? Sen askersin, ne diye sivillerle teşkilât kurmaya kalkarsın? Polis Müdürlüğü sizin birçok şeyler yapmak istediğinizi söylüyor. Komünist uydurması olan Sendika kurup; işçiyi isyana teşvik etmek, İş Kanunu istemek, sekiz saat çalışmak suretiyle işleri durdurmak ve işçilere birçok sosyal hakların verilmediği bahanesiyle onları Devleti devirmeye teşvik etmek suretiyle isyana hazırlamakta olduğunuzu ve hatta orduda dahi teşkilât kurduğunuzu ısrarla iddia ediyorlar. Bu ne demektir?.. Haydi bir işçi teşkilâtı kurmak istediniz, bari mevzuata uygun dernek kurun. Dernek kurun! dernek!. Nedir bu sendika? Kökü dışarıda, Komünist uydurması bir teşkilât imiş.. Polisin bu iddiası doğru mudur? Namuslu bir asker isen doğru cevap ver!..»

Bütün bu sözler gerçi sert söylenmişti, fakat, söyleyiş tarzı ve sesinin tonundan, polisin bu isnatlarına Paşanın pek de inanmadığını sezmek güç değildi. Onbaşı da bunu anlamakta gecikmedi ve; «Paşam, size rahatça cevap verebilmek için, rahata geçip konuşmama izin verirsiniz? Zira, bu iddiaların temelinde ilmi, iktisadî ve siyasî sebepler yatmakta olduğundan, iddialara vereceğim cevaplar bir hayli uzun olacaktır. Hazırolda ise, böyle bir cevabı vermek çok zordur» diyerek izin istemişti.

Masasına iyice yerleşen Paşanın gözlerinde bir parlama göründü ve yumuşak bir sesle; «onbaşı rahata geç, rahat konuş ve düşüncelerini rahatça söyle, müsaade ediyorum.» dedi.

23

mindeki kadındır. Reji, Sigara Fabrikasında çalışır. Sigara makineleri ustasıdır. Diğer kadınlarda muhtelif fabrika ve mağazalarda çalışır. Ve sabah saat yedide fabrikaya girer, akşam saat dokuzda çıkarlar. Günde on iki saat çalıştırılmaktadırlar. Tütün ve nikotinin tozlarını yutarak veya dokuma tezgâhında sağa sola fırlayan mekik gürlütüsünü beyinde duyarak, bu on iki saat çalışmaya tahammül etmek bir insan için, hele bir kadın işçi için, işkencedir. Ama fakara ve çalışmaya muhtaç insanlar bu işkencelere her gün katlanmaktadırlar. Siz aydın bir insansınız. Dış memleketler gezmiş veya çeşitli birçok neşriyatı okumuşsunuzdur. Medenî memleketlerde kimin karısı ve kızı böyle on iki saat çalıştırılmaktadır? Sonra, Reji, Sigara Fabrikası Devletin idaresi altındadır. İşçinin sömürülmesi, Devlet Sektöründe böyle olunca; pek tabii olarak özel sektörde işlettikleri yerlerde de en geri çalışma sistemi çekinilmeden tatbik edilmektedir. Eminim ki sizin dış memleketlerdeki işçi hareketleri hakkında malûmatınız vardır. Oralarda işçiler sendikalarını kurmuşlar, çalışma saatlerini 8 saate bağlamışlar ve birçok sosyal haklarını almışlardır.

Bizde ise bugün İş Kanunu bile yoktur. İktidarda olan Cumhuriyet Halk Fırkası, Tüzüğünde yazılı olduğu halde yıllardır işçiyi sosyal haklarını vermemektedir. Bu demektir ki, işçilerin sendikal ve sosyal hakları kendiliğinden verilmeyecektir. Bütün bunları işçiler isteyecek ve almaya kadar da mücadelelerini sürdürecektir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tüzüğününün 90. maddesinde sendika sözcüğü yazılmıştır. Bu sözcüğü, Parti tüzüğüne yazmak Komünist uydurması olmuyor da, biz işçiler sendika kelimesini kullanınca mı Komünist uydurması oluyor. Ve Devlet'i devirici teşkilât oluyor...

Cumhuriyetçi Fransa'da, Kıralcı İngiltere'de, İmparatorcu Almanya'da, Amerika'da ve daha birçok devlet-

25

lerde işçi Sendikaları faaliyettedir. Ve bu memleketlerin hepsinde de Komünist Partileri vardır. Ama bu ülkelerde, hiç bir kimse çıkmazda işçi sendikalarına böyle bir Komünist damgası vuramaz. Oralarda herkes bilir ki Parti siyasetle, Sendika ise işçilerin sosyal haklarıyla uğraşır. Fakat bizde bu konu henüz yeteri kadar bilinmemekte veya kasıtlı olarak; bilinmesi, öğrenilmesi ve işçilerin haklarını istemesi önlenmektedir. Paşam, ben ise iki ay sonra ordudan terhis edileceğim ve sivil hayata başlayacağım. Her gün tesis ve tamiratlarıyla uğraştığım bu iş yerlerinde makineler arasında çalışanları görüyorum. Karım ve kardeşlerim de bu ağır iş şartları içerisinde çalışıyorlar. Sendikaların kuruluşu ile bu yüzden ilgilendim. İddia edildiği gibi orduyla bunun uzaktan yakından hiç bir ilişkisi yoktur. Bu konuda ordu içinde bir teşebbüsüm de olmamıştır. Aynı zamanda polis size bu konuda bir delil göstermesine de imkân ve ihtimal bulunmamaktadır. Emniyet mensubu olan sivilin ısrarı ve iftiraları üzerine beni günlerdir falakaya yatırıp bir manga askere dövdürüyorlar. İşe ille de orduyu karıştırmak için düdüklüleri ifadeyi imzalatmaya uğraşıyorlar. Polister; ordu-sivil karışımı büyük bir teşkilât yakalandı diye gazetelere de aleyhimize haberler yazdırırlar. Halka böyle duyurdular. Sahte ve dümece ifadelerini imzalamam, bu yüzden gereklidir ve onlara yetecektir. Ben bunu kabul etmiyorum, ama tahammülüm de tükeniyor. Durumu size açıkça anlattım. Onların bu uydurma ifadelerini kabullenip imzalayayım mı paşam?» diye sordu ve konuşmasını bitirerek sustu.

Masasında oturan Hüseyin Hüsnü Paşanın bu uzun konuşmayı zevkle dinlediği seziliyor ve arasıra da bazı notlar aldığı görülmüyordu. İbrahim Sırrı Onbaşı konuşmasını bitirdikten sonra uzun bir süre sessizlik hüküm

26

odaya yerleştirilmişti. Bu donatım henüz bitmiş ve öğle vakti olmuştu ki; bir tas kuru fasulye, bir tas bulgur pilavı ve bir tas üzüm hoşaflı ile bir de asker tayını getirilmişti. Doğrusu, daha yemeğin kokusu bile uyardımın nefesini kesmişti. Kolay değil bu; dokuz gün sorgu, dayak, uykusuzluk zincirlerin soğukluğu... her babayığıdın dayanacağı şeyler değildi. Ama işte bütün bunlar bitmiş, birinci raund kazanılmış, İbrahim Sırrı Onbaşı, polisin bütün isnatlarını reddetmiş ve sendika konusunun dışında başka hiç bir suçlamayı kabul etmemiş, başka hiç bir ifadeyi de imzalamamıştı.

Yemeği oturup yedikten sonra boylu boyunca yatağa uzandı, bütün yorgunluğuna rağmen, Paşanın; «Belki haklısın onbaşı, amma bizde henüz erken, çok erken...» sözlerini düşünüyordu. Bu sözler aklından hiç çıkmıyor ve bir türlü de uyuyamıyordu.

Paşa, haklı mı diye kendi kendisini bir hayli eleştirdi ve; «evet Paşam, erken olmasına erken ama; haksızlıkları ve sömürüyü anlayanların, bu sömürüye karşı mücadeleye başlamak ve yürütmek hakkı ve vazifesi değil midir?. Bu karanlığa kim ışık tutacak. Öne geçerek meşaleyi kim götürecektir Paşam?. Orduda da önde gidenler daima tehlikededirler. Öncüsüz ordu yürür mü Paşam?» diye söylenerek kafasındaki düşünceleri dağıttı ve derin bir uykuya daldı. Uyumak, tabiatın insan vücuduna verdiği bir istirahat şekli idi. Fakat bu, kısa bir zaman için gereklidir. Yaşama mücadelesi ise devamlıdır. Uyumak, mücadeleye devam etmek yaşayabilmenin vazgeçilmez şartlarından. O halde, işçi hakları mücadelesi de kesin zafere kadar sonsuz bir gayretle sürdürülecektir.

İşte bu, Sırrı Onbaşı olan ben idim. Dalmış olduğum derin uykudan uyanıp gözlerimi açtığım zaman,

28

sürdü. Bu sessizliğin arkasından, Paşa başını eğmiş aldığı notları okuyor ve bir şeyler yazıyordu. Nihayet başını kaldırarak, İbrahim Sırrı Onbaşıya baktı. Ve yumuşak bir tonla; «Onbaşı, bu anlattıkların belki doğru olabilir ama, bizde herhalde henüz çok erken... Evet bizde çok erkendir.» dedi ve başını, hiç ses çıkarmadan kapıya yakın bir yerde durmakta olan yüzbaşıya çevirdi; «Yüzbaşı, onbaşıdan pranga çıkarılsın, zincirler alınsın, falaka kaldırılsın. Odasında serbest bırakılacak. Bir karyola uydurum ve kendisine karavana verin. Ayrıca benim habermim olmadan onbaşıya hiç bir tazyik yapılmayacaktır!» diye sert bir tonla emir verdi. Yüzbaşı, Hakkı Çavuş ve onbaşı hep birlikte «Sağol paşam!» diye bağırışlardı. Belli idi ki Yüzbaşı yapılan kötü muamele ve işkencelerden memnun değildi. Ve Paşanın bu emri onda da bir anda geniş bir sevinç uyandırmış ve «Sağol paşam!» diye bağırılmıştı. Üçü birlikte odadan dışarı salona çıkınca Yüzbaşı, Paşanın emrini Hakkı Çavuş'a tekrarladı ve «Haydi bakalım geçmiş olsun, sen de istirahat edebilirsin» diye, Hakkı Çavuş'a gülümsemişti. İşkenceyi durduran bu emir, İbrahim Sırrı Onbaşıya ayaklarının acısını unutturmuştu. Geniş adımlarla yürüyordu. Hakkı Çavuş ise neşesinden âdeta uçuyordu, sevincinden askere süngü bile taktırmamıştı.

Alt kattaki İbrahim Sırrı Onbaşının odasına gelindiğinde; hemen zincir ve baklalar odadan çıkarıldı ve götürüldü. Oda iyice süpürüldü. İçeride ve dışarıda bekleyen nöbetçiler de alınarak oda dışarıdan anahtarla kilitlendi ve onbaşı yalnız bırakıldı. Hakkı Çavuş ayrılırken, «Şimdi karyola ve yatak gönderirim, öğle vakti karavana da gelir, haydi geçmiş olsun.» Dedi ve gülümseyerek gitti. Bu gülümsemeler, bir sempati ve güven verme manasında idi. Nitekim, kısa zamanda karyola, saman yatak ve iki battaniye ile bir de yastık getirilmişti.

27

peceden gün ışığı odayı aydınlatmakta idi. Ortada dün akşamdan kaldığı belli olan içi dolu yemek tasları duruyordu. Demek ki dün öğleden beri uyuyordum ve odaya yemek bırakıldığı halde beni uyardırmamışlardı. Zaten giyinik yatmış, üzerime bir battaniye örtmüştüm. Karyoladan kalktım. Odaya konmuş su testisinden yüzüme su serpererek yıkadım ve mendilimle silerek, kısla avlusuna bakan oda penceresine yanaştım, baktım...

29

**TÜRKİYE'DE İLK DEFA MAHKÛM
OLAN SENDİKACI KADIN
(MELEK)**

Dışarıda parlak bir gün ışığı vardı. Kışla avlusundaki büyük akasya ağaçlarından birine dayanmış, pencereyi seyreden eşim Meleği gördüm. Pencereye yanaşarak el salladım. Beni gördü ve o da el salladı. Arkadaşlarına da seslenmiş olmalı ki, onlar da bana doğru bakarak el salladılar. Melek'ten başka dört kadın daha avluda güneşte geziniyorlardı. Tutuklu ve tecrit edilmiş olduğum zaman içinde, nelerin olup bittiğinden haber alamamıştım. Yalnız, eşim ve kadınlı erkekli birçok kişininin tevkif edilmiş olduğunu askerlerin aralarındaki konuşmalarından duymuştum. Eşimin de muhkakak zorlandığını hissediyordum. Bunun için O'na iyice dikkat ettim. Bu kısa zaman içinde O da oldukça zayıflamıştı ve bitkin görünüyordu. Oysa Melek, etine dolgun, uzunca boylu, cesur ve canlı bir kadındı. O'nunla dört yıl önce tanışmış ve kısa bir tanışma devresinden sonra evlen-

30

vermeye başlamış ve çoğu yabancıların oturduğu bu semte ilk olarak cereyan verilmişti. Biz de fırsattan istifade, sanatımızı göstermek ve sokağı aydınlatmak için firma elektrik tesisatı yapmış, şirketten cereyan almış ve fırının önüne 150 Wat büyüklüğünde bir de lamba koyarak sokağı aydınlığa kavuşturmuştuk. İki kız fırına yanaşıp pasta aldılar ve güllüşe konuşa yürüyüp gittiler. İzmir istilâdan, yangından henüz kurtulmuştu. Şehri yabancı diyarlardan gelen göçmenler doldurmuş ve şehir matem havası yaşamakta iken, bu neşeli kızlar dikkatimi çekmişti. Onların arkasından bakarak iyice dalmıştım ki, omuzuma bir elin dokunmasıyla kendime geldim. Bu Ali Rıza idi. Bana, «dostum çok dalmışsın, bakmakta da haklısın hani... Hem güzel, hem de okumuş kızlardır bunlar... Hele şu solda giden kız var ya; o, anasının babasının ölmesiyle Öğretmen Okulundan ayrılmış, hayatını kazanmak için kol gücüyle çalışmaya mecbur kalmış.. şimdi Sigara Fabrikasında çalışıyor. Burada bir ak-rabasını yanında oturmaktadır.» dedi ve devamla; «Fabrikada kısa zamanda sigara makinisti olmuş, şimdi de ustabaşılık yapıyor. Sabah işe erken giderler, akşam bu saatlerde buradan gelip geçerler. Sen, yarın akşam gel onları daha iyi görürsün.» diye ekledi ve gülererek fırına girdi.

«Akşam, bu saat» dediği saat 21.00'di ve yaz olduğu halde gün henüz kararıyordu. Ya kış günlerinde nasıl olurdu? «Yahu, hep böyle geç mi çıkarlar?» diye Ali Rıza'ya seslendim. Ve ertesi akşam da, kızı aynı yerde bekledim. Bu beklemler bir hayli uzun sürdü. Sonunda onunla evlendim.

Melek, eski işine devam ediyor, ben de serbest olarak elektrik ve makine tesisleri yapıyordum. O zamanlar İzmir'de elektrik ve makine ustaları yok denecek kadar azdı. Piyasa işlerini, Rumlar, Fransızlar ve İtalyan-

32

MELEK TOPÇUOĞLU

miştik ve meşut bir hayat sürdürüyorduk. Tanışmamız tesadüfen ve şöyle olmuştu:

İzmir'in Alsancak semtinde Şerafettin Bey caddesinde, hemşehrim ve arkadaşım Ali Rıza'nın pastacı fırını vardı. Ben fırının önünde, bir sandalye koymuş otuyordum. Bu cadde, o devrin sayılı caddelerindendi. Bir ucu Mesudiye caddesine dayalı, diğer ucu da Alsancak tren istasyonu ve Reji (Tekel) Sigara Fabrikasına kadar uzanırdı. Bu semt ve fabrika binası, Rumlar ve Ecnebler bölgesinde olduğu için, İzmir'i harabe haline getiren büyük yangından kurtulmuştu. Daha doğrusu burası yakılmamıştı. Sigara Fabrikasından ve istasyondan çıkanlar Ali Rıza'nın fırını önünden geçerdiler.

Günlerden bir gün havanın karardığı bir saatte, fırının önü iyice aydınlanmıştı. Çünkü, Belçika Şirketinin tesis etmiş olduğu Elektrik Fabrikası, şehre elektrik

31

lar yapılarıydı. Bunlar da birer-ikişer Türkiye'den ayrılıyorlardı. Hele 1929 yılından sonra yabancıların Türkiye'de çalışmaları yasaklanınca iş alanları tamamen boşalmış ve benim gibi sanatkârlara iş bulma imkânı çoğalmıştı.

Evlendikten sonra, Melek'le çok iyi anlaşıyorduk. Yalnız, sabah çok erken gidip, akşam eve geç dönmesi canımı sıkıyordu. Ancak, bu O'nun kabahati değildi. Kabahat düzende idi. O'nu işten alıp evde oturmasını istediğimde; «canım, biraz sebredeyim; ev eşyalarını alalım, üst-başımıza biraz çekidüzen verelim de, işten ayrılmayı sonra düşünelim.» demişti. Bunda hakkı da yok değildi.

O sıralarda giden yabancıların yerine çöreklenmeye başlayan yerli burjuvazi, palazlandıkça palazlanıyor ve feodal kalıtsız köy ağalarıyla birleşerek, iktidarda olan Halk Fırkası'nın «sınıfsız toplum»unu (!) devlet kapitalizmine dönüştürüyorlardı. Sınıflar arasındaki zıtlıklar ise günden güne kendini gösteriyordu. Fabrikalar, mağazalar sömürü yönetimimin elinde bulunuyordu. «Sınıfsız» (!) saydıkları bu yönetimi, zaten az olan fabrika işçisinin gözlerinden saklamaya çalışıyorlardı. Ama, ortada gizlenemeyecek biçimde; sabah erkenden başlatılıp, akşam geç saatlere kadar sürdürülen hesapsız bir çalıştırma sistemi uygulanıyordu.

Durumu incelemeye ve buna bir çare aramaya başladık. Tek kurtuluş yolu olarak da Sendika'yı kurmayı gördük. Cumhuriyetin ilânından bu yana bir hayli zaman geçtiği halde, Kemalist Devrim (Millî Burjuva Devrimi) ekonomik tabanına inememişti.

Türkiye'deki İşçi Hareketlerini de inceledik ve gördük ki, Amele Teâlî İttihadı (Cemiyeti) daha önceden bir eylem yaparak, işçileri bir Federasyon haline getirmeye uğraşmıştı. Daha sonra işçisi çok olan İstanbul

33

Tramvay işçileri, Tersane işçileri, Terzihaneler, Ayakkabı ve Deri işçileri birleşerek greve gitmişler, fakat siyasi görüş ayrılıkları nedeniyle parçalanmış ve bir varlık gösterememişler. Yine, İzmir-Kasaba Demiryolları işçileri arasında da bir direniş olmuş, fakat bunlar da, bir kuruluşa gidememişler.

Yine gördük ki 1923'de İzmir'de aldatmacalı bir İktisat Kongresi aktedilmişti. Fakat sonunda bu İktisat Kongresinin; Milli Burjuvazi tarafından, liberal ekonomi prensiplerini vaaz etmek ve kendi üretim biçimi olan kapitalist üretim biçimini hakim kılabilmek için tertiplenen bir oyun olduğu anlaşılıyordu. Bu oyun, zaten çoktan beri oynanıyordu. Millî Mücadele yıllarında kurulmuş «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti», 1 Teşrin 1923 (Ekim) yılında Mustafa Kemal başkanlığında «Halk Fırkası» na, 10 Teşrinisâni 1924 (Kasım) yılında «Cumhuriyet Halk Fırkası» na çevrilmişti. Ve 1930 yılında da rhapsiz tek Fırka olarak iktidarın başında bulunmaktaydı.

Bu Fırka'nın tüzüğünde, Halka vaadettiği neler vardı neler... Bu vaat edilenlerden birkaç maddeyi okuyalım:

«Madde: 86 — Devamlı işçiler için hafta dinlenmesinin ücretli olması esasını kabul ediyoruz.»

«Madde: 87 — İşyerinde kazalara karşı tedbir alınmasını, bu yerlerin sağlık şartlarının düzeltilmesini ve çocuk, kadın işçilerin haklarının korunmasını sağlayacağız.»

«Madde: 89 — Çalışan yurttaşların kaza, hastalık, meslek hastalığı, malûlluk, ihtiyarlık, doğum, analık ve ölüm gibi hallerde haklarını koruyacağız.»

«Madde: 90 — İşçi ve İşverenlerin kollektif sözleşmeler akdetmelerini, ortak menfaatlerini korumak mak-

sadiyle kendi aralarında ayrı ayrı SENDİKALAR kurmalarını demokratik haklarından sayarız.»

Fırkacı ileri sürülen fakat zaten uygulanma imkanı olmayan «sınıfsız toplum» (!) gidişi bırakılmıştı. Yukarıda açıklanan maddelerden de anlaşılacağı gibi Fırka sınıflı bir toplumu kabul ediyor ve kendi anlayışı içerisinde bunu Tüzüğüne alıyordu. Fakat işçilere bu Tüzük maddelerinde vaat ettiklerini bir kenara iterek Tüccar, Ağa, Bürokrat karışımı sınıf ve zümrelerin çıkarlarının hakim olduğu sömürü düzeninin gittikçe palazlanarak gelişmesini sağlıyorlardı. Ve bu da işçiye, kolay kolay demokratik haklarının tanımayacağı kanaatını veriyordu. Böyle bir değerlendirme yaptıktan sonra dış ülkelerin durumlarını da inceledik. Birçok ülkelerde, işçilerin sendika adı altında örgütler kurup birleştiklerini, işçi haklarını koruduklarını, bu ülkelerde ayrıca iş yasaları bulunduğunu, iş yerlerinde işçi ve patron arasında sözleşmeler imzalandığını tesbit ettik.

Bizde, patron yerinde karşımızda Halk Partisi iktidarı, Devlet vardı. İşçi Hakları için girişilecek mücadele evvelâ Devlet'le karşılaşmaktan ve demokratik memleketlerde işçiye tanınan hakların birtakım yasalar çıkarılarak verilmesini, yine ondan istemekten başka yol yoktu.

Bu yoldaki çalışmalarını rayına oturtmak için tek bir çaremiz vardı. O'da; İşçi Birliğini, Sendikasını kurmaktı. Zor bir işti amma, bunu da gene işçilerin kendileri yapabiliirdi. Bütün işçiler bu çalıştırma yönteminden şikâyetçiydiler. Yaptığımız temaslarda, işçilerin kuracağımız Sendikaya kaydolmaya hazır oldukları görüliyordu.

İşte, bu ortam ve şartlar içinde bizler, «İzmir İşçileri Sendikası Birliği» adı altında bir kuruluş hazırlıyorduk. «İSTEKLERİMİZ» diye de bir program taslağı hazırladık. Bu program taslağında şu istekler yer almıştı:

34

«Madde: 1 — İzmir işçileri Sendikası Birliği siyasetle uğraşmaz.»

«Madde: 2 — İşçilerin haklarını arar ve korur.»

«Madde: 3 — İş yasasının çıkarılmasını ister.»

Madde: 4 — Çalışma süresinin günde 8 saat olmasını ister.»

«Madde: 5 — Fazla çalıştırma saati için, yüzde yüz zamli mesai ödenmesini ister.»

«Madde: 6 — İşçi için hastalık, kaza ve işsizlik sigortasının çıkarılmasını ister.»

«Madde: 7 — İşçiye bir saat öğle tatilinin ücretli olarak verilmesini ister.»

«Madde: 8 — Tatil olacak pazar günü için tam gündelik ödenmesini ister.»

«Madde: 9 — Çocuk işçilerin gece çalıştırılmamasını ve gündüzleri de 6 saatten fazla çalıştırılmamasını ister.»

«Madde: 10 — Kadın işçilere doğumdan önce ve doğumdan sonra ücretli istirahat verilmesini ister.»

«Madde: 11 — İşçi ücretlerinin geçim endekslerine göre 6 ayda bir ayarlanarak, asgarî ücretin tesbit edilmesini ister.»

«Madde: 12 — İşçiye karşı yapılan kötü davranış ve muamelenin islâhını ister.»

«Madde: 13 — Sendika, bu istekleri kapsayan programını ilk toplanacak kongresinde düzenler ve yapacağı değişikliklerle birlikte il makamına verir.»

«Madde: 14 — Eyleme geçip de 500 üye kaydı yaptığında ve herhalükârda 6 ay sonra 1'nci Kongresini yapar. Başkan ve yönetim kurulunu seçerek eylemine devan eder.»

36

TUTUKLAMALAR BAŞLIYOR

Sendika kurucuları olarak 5 kişi müracaatta bulunacaktı. Bütün belgeler, «İsteklerimiz» programı hazır. Ancak, arkadaşlar benim başkan olmamı istiyorlardı. Ben ise, âskerdim ve terhisime daha iki ay vardı. «Bekleriz, birlikte karar veririz» dediler.

Zaten Serbest Fırka'nın ortaya çıkmasıyla kamçılanan C.H.P. yönetimi, saldıracak yer arıyordu. «Bu zaman içinde ortalık biraz da sükûnet bulur» diye düşünülüdü.

Nihayet; 1 Mayıs 1932 günü Valiliğe dilekçemizi vererek, Sendikamızı resmen kurmayı kararlaştırdık. «İsteklerimiz» programını, müracaat yazısını, araştırma notlarımızı, yayınlıyacağımız İzmir Sendika gazetesinin klišelerini bir küçük bavula koyarak, evi müsait olan Sendikacı arkadaşımız Melahat hanıma bıraktık.

İşte, çalışmalarımız bu safhaya gelmiş iken bir akşam, polis evlerimizi bastı. Sendikalistlerin birçoğunu yakaladı. Beni de sabah erken 6'ncı Alay 31. Deniz Tay-

35

37

yare Bölüğü'nden alarak, SARI KIŞLA'ya hapsedtiler. Askeri şahıslar var diye tutuklananların hepsini de Kışlaya doldurdular. Suç: «Sendika maskesi altında komünist teşkilâtı kurmak ve askeri isyana teşvik etmek» isnadıydı. Ortada taşkınlık, grev veya tutuklamayı gerektirecek herhangi bir neden yoktu. Ama polis, bizleri tutuklamak isteyince öyle şeyler icat ediyordu ki, insanın aklı dururdu. Bunu hayatımız boyunca her zaman yaşadık, gördük ve duyduk...

Polis, bu tutuklamayı önceden plânlamıştı. Tutuklamalara başlayınca da gazetecilere öyle demeçler vermiş, öyle propaganda ve tertipler yapmış ve sonra da; Sigara Fabrikası, Dokuma-İplik Fabrikası, Üzüm-İncir ve Tütün Mağazalarında çalışan kadınlı erkekli o kadar işçiyi öylesine tutuklayıp Sarı Kışla'ya doldurmuştu ki; gerçekten İzmir'de büyük bir isyan hazırlanmış havası ve heyecanı yaratılmıştı. Oysa polis işçilerden ne beyanname atarak dağıtanları, ne de propaganda yapanları tutuklamış ve ne de suçüstü muamelesi yapmıştı. Hatta, Melahat'tan aldığı çantaya bir zabıt dahi tutmamış ve çantanın içerisine işine geldiği gibi, daha önceden sağladığı evrakları doldurmuş ve Askeri Mehkemeye vermişti.

KIŞLADA ASKERİ MAHKEME

Bu tutuklamanın uzun süren sorgusu ve kapalı cellerle yapılan yargılamaları tamamlanmış, mahkeme kararı okunmuş ve tahliyeler başlamıştı.

İzmir'de yayınlanan Yeni Asır gazetesinin 22 Haziran 1932 tarihli sayısında aynen şunlar yazılıydı: «Komünistler Askeri Mahkemede Mahkûm edildiler. Şehrimizin muhtelif semtlerinde beyanname atmakla maznun komünistlerin Askeri Mahkemede devam eden muhakemeleri neticelenmiş ve karar okunmuştur. İBRAHİM ve Modelci KERİM 5'er sene, İbrahim Zevcesi MELEK Hanım 3 sene, ALİ RIZA 1 sene, OSMAN ZEKİ 8 ay, Elektrikçi MAHMUT 6 ay hapse mahkûm edilmişlerdir. Berber OSMAN NABI, Sanaatlar Mektebi Talebesinden MUSTAFA ve OSMAN efendilerle MELAHAT Hanım bearaat ettiiler.»

Bu mahkûmiyet ağır bir mahkûmiyetti. Üç avukatımız; «Korkmayın suç yoktur, Askeri Yargıtay kararı bozar...» diyorlardı.

İzmir Cezaevinde 3 sendikacı. Soldan sağa: 1 - 2 - Osman (Uzlaş), 3 - Kerim (Soyka), 4 - 5 - 6 - İbrahim Sırrı Topçuoğlu, 7 -

TUTUKLAMALARDA ÇEVİRİLEN DOLAPLAR

Cumhuriyet gazetesinin 15 Şubat 1932 günü İzmir Polis Müdürü Fevzi Beyle yaptığı mülâkatta, Fevzi bey şöyle beyanat veriyor: «Komünist teşkilâtın Merkez Komitesi tanamıyla meydana çıkarılmıştır. Evlerinde yapılan aramada klişeler, makineler, âlet edavat bulunmuştur. İstanbul'dan zabıtaya gelen mektupla, maznurlardan biri namına İstanbul'dan şeker kutusu içinde beyannameler gönderildiği bildirildi. Posta ile bir adrese gelen beyannameler bulundu ve savcılığa teslim edildi. Şimdiye kadar 8 kişi tevkif edildi, bunlardan üçü kadındır.»

Yine 16 Şubat 1932 tarihli Akşam gazetesine İzmir Polis Müdürü Fevzi Bey, beyannamelerin gönderildiği şahsın ismini de açıklayarak beyanat veriyor. Diyor ki: «Zabıta, bir müddetten beri, İzmir'de gizli olarak tahrikât yapan komünist şebekesinin yerini arıyordu. Nihayet evvelki gün şebeke meydana çıkarılmıştır. Zabıtaya gelen mektupla, maznurlardan biri namına İstanbul'dan şeker kutusu içinde beyannameler geldiği bildiril-

miştir. Bunun üzerine zabıta, akşam üzeri, Hükümet Konağı civarında berber OSMAN NABI Efendinin dükkanında araştırma yapmış ve OSMAN NABI, Eniştesi Modelci KERİM, Sanaatlar Mektebinden talebe MUSTAFA ve OSMAN Efendiler, MELAHAT, MAKBULE ve MELEK Hanımlar tevkif edildiler.»

Osman Nabi ise hem Askerî Mahkemede, hem de sivil Mahkemede, «beyannameler posta ile geldi, el sürmeden ve açmadan polis gelip aldı ve içersini açıp zabıt dahi tutmadı» demiş ve tevkif dahi edilmemişti. Osman Nabi sonunda beraat etmiştir.

O halde, beyannameleri alıp Polip Müdürünün gazetecilere söylediği gibi sokaklara atan kimdi? Bunların hepsi tertip ve uydurma şeylerdi. Osman Nabi'nin ve talebelerin sendika kurmaya çalışan işçilerle hiç bir alakası yoktu. Bu kişiler şebekeyi geniş göstermek için uydurulmuştu.

Bizim sendika kurma hazırlığımız gizli kapaklı değildi ve polis de bu faaliyetimizin farkında olabiliyordu, ama işin sağlama bindiğini ve cemiyetin kuruluşunun kanunî yollardan hazır olduğunu öğrenince işi daha başından amacından saptırmak, kanunî olmayan yollara yöneltmek ve bizi en zayıf noktamızdan vurmak yolunu seçtiler. Bizim onlara göre en zayıf noktamız ise, aramızda bulunan Modelci Kerim'in evvelce Aydın - Kasaba Demiryolları işçi grevlerine katılmış ve 1927 yılı provokasyonlu tevkifatına sürüklenmiş ve 3 aya mahkûm olmuş bulunmasıydı.

Bu arada zaten polisin de yardım ve teşvikiyle ortaklık beyannamelerle doldurulmuş ve Edirne, İstanbul, Samsun ve daha başka yerlerde tevkifatlar yapılmış ve polisin bütün gayreti bizimle diğerleri arasında bağ kurdukları olmuştu. Ancak, sağlam iradeli ve tamamen işçi tabanına dayalı bağimsız bir işçi hareketi olduğundan,

42

dan meydana geliyordu. Bize iki nolu «Ferahane» denilen tek katlı, üstü açık koğuşu tahsis etmişlerdi. Bu koğuşta Menemen isyanına karışmış birkaç gerici hoca da vardı.

Bu cezaevine geçtikten sonra, revir tarafından kadınlar koğuşuna açılan bahçe kapısında, haftada bir gün eşim Melek'le konuşma izni verildiği için konuşuyordertleşiyorduk.

Bu arada mahkememiz de devam ediyordu.

10 Eylül 1932 tarihli Yeni Asır gazetesinde çıkan ve mahkememizle ilgili yazıyı okuyalım:

«Malûm olduğu üzere maznunlar, evvelce Askerî Mahkeme tarafından muhtelif cezalara mahkûm edilmişlerdi. Ancak Askerî Temyiz Şurası bu mahkûmiyetleri, mahkûmların muhakeme edilmeleri selâhiyetinin sivil Adliye'ye ait olduğunu söyleyerek nakzetmişti. Ciheti askeriyyeden, Adliye'ye mevkûfen teslim edilen maznunlar bugün ilk defa olarak Ağır Ceza Mahkemesi huzuruna çıkarılıyorrlar.

İçlerinden, saç sakalına karışmış serseri ve tufeyli biri müstesna olmak üzere hepsi de oldukça temiz giyinmişlerdi. Melek Hanım'ın arkasında vücuduna uygun düşmüş bir manto ve başında da bere vardı. Mahkeme esnasında-maznunlar soğukkanlılıklarını tamamen muhafaza etmişlerdir. Bilhassa Melek Hanım reis'in suallerine çok serbest cevaplar vermekte idi. Celse açılmca, evvelâ Askerî Temyiz Divanının nakz kararı okundu. Sonra maznunların sorgulamalarına geçildi.

Evvelâ Modelci Kerim'e soruldu. Kerim; evvelce verdiği ifadelerinin doğru olmadıklarını, bu ifadelerin cebir ve zor kuvvetiyle alındığını söyleyerek reddetti. Ve bu meselede tamamen masum ve kabahatsız olduğunu; İşçi Sendikası kurma işinden başka bir şey karışma-

44

bizim Sendikalist teşkilât; polis, diğerlerini toparlayıp bağladığı İstanbul tevkifatı ile ilgili tertibinden kurtulmuş, fakat yine de mahkûmiyetten kurtulamamıştı.

O zaman da, dün de, bugün de Türkiye'de Komünizm suçlaması en kolay ve geçer akçedir. Bir kez içeri düşüldü mü, kolay kolay kurtulunmaz. Kefaletle bağlanmaz, sonunda beraat etsen de bir-iki yıl içeride kalır perişan olursun. Ve kimseyi suçlayamaz ve sorumlu tutamazsın.

Yine İzmir'de yayınlanan ve Sendikalist İşçi Davası olan muhakemimizi o günlerde ilgiyle takip eden YENİ ASIR gazetesi muhabininin yazısını okuyalım:

«25 Ağustos 1932, Karar Nakzedildi. Komünist maznunlar Adliye'ye verilecekler. Şehrinizin muhtelif semtlerinde beyanname atmamakla maznun komünistlerin Askerî Mahkemede görülen davaları neticesi; İbrahim ve Kerim 5'er sene; İbrahim zevcesi Melek Hanım 3 sene, Pastacı Ali Rıza 1 sene, Osman Zeki 10 ay, Elektrikçi Mahmut 6 ay hapse mahkûm edilmişlerdi.

Haber aldığımızı göre, bu karar Askerî Temyiz Şurasınca nakzedilmiştir. Nakza sebep, suçun Askerî mahiyette görülmemesidir.

Maznunlar, haklarında yeniden tahkikat yapılmak üzere Müddeiumumiliğe tevdi olunacaklardır.»

Aradan 7 ay geçmişti. 30 Ağustos 1932 günü askerî hapishaneden eşyalarımızı alarak, sivil hapishaneye nakledildik.

Sivil hapishane İzmir'in en orta yerinde, Kışla'nın hemen arkasında ve İzmir Memleket Hastanesi karşısında bir yerde bulunuyordu.

Hapishane: Büyük, yuvarlak üstü açık bir boşluk ve bu boşluktan muntazam aralıklarla açılır büyük altı adet demir kapı ve kapılardan içeriye uzanan koğuşlar-

43

dığını ve bunu da kanunî yollarla yapmak teşebbüsü olduğunu, beyannameleri havi çanta ve kayıbiraderi Osman Nabi namına İstanbul'dan şeker kutusu içinde gönderildiği söylenen beyannamelerden hiç haberi olmadığını, onları alıp dağıtmadığını, bunların tamamen kasda dayanır düzmece olduğu iddia etmiş ve hiç birini kabul etmemiştir.

Meznun İbrahim Sırrı sorgusunda: içinde Komünist beyannameleri bulunduğu iddia edilen çanta, bizim sendika evrakı bulunan çantadır. Kilitli olarak Melahat Hanım'a verilmiştir. Polis alırken çantayı açıp zabıt tutmamış, sonradan istediklerini doldurarak delil diye Askeriye'ye göndermiştir. Şimdi de size delil diye getiriyorlar.

Huzurunuzda üç avukat vardır. Bu çantanın içine doldurulanları tetkik ederlerken, bazı beyannamelerin biraz silinmekle birlikte, üzerlerinde kolayca görülür, polis kayıt ve numaraları görüldü. Çanta ve dosya elinizdedir. Kendisine beyanname gönderilmiş Osman Nabi ile hiç bir alakam yoktur. Ve zaten beyannameleri kendisine polis gönderdi ve yine polis zabıt dahi tutmadan aldığım Osman Nabi askerî mahkemede iddia etmiştir. Bu ifadesi de mahkeme dosyasındadır.

Reis bey, biz İşçi Teşkilâtı, Sendika kurmaktan tutuklandık. Dosyadaki bütün ifadeler bunu belirtir. Askeriye'de bunlar konuşuruldu. Burada ise içerisi polis tarafından doldurulmuş çantadan ve uydurulmuş beyannamelerle komünist teşkilâtından söz ediliyor, evrak tanzim ediliyor. Mutlaka mahkûm edilmemiz için polise emir mi verildi? Öyle ise bizi konuşturmasınlar, sizi ikna edip, bizleri mahkûm ettirsinler de bu dava bitsin.» demiştir.

Reis, cevap olarak; «sıra ile tetkik edeceklerini» söyledi.

45

«Melek Hanım'ın Sorgusu: Bariz heyecan kırmızı-
lığı yanaklarını kaplamıştı. Soğukkanlı görünmeye çalış-
tığı, sesinde ve hareketlerinde bir telâş eseri görülmüyor-
du. Zevci İbrahim'in sözlerini aynen tekrarlardı. Melahat
Hanım'a çantayı kilitleti olarak verdim, içinde şimdi söy-
lenenler yoktu. Bunlar sonradan çantaya konmuştu»
dedi.

Alı Rıza, sorulan soruya şu cevabı vermişti: «Avu-
katım Halit Tevfik Bey iddia edilen beyannameyi oku-
muş ve bana nakletmişti. Bu beyannamede «Bütün dün-
ya işçileri birleşiniz» diye yazılı imiş. Reis beyefendi, biz
değil Dünya, değil Türkiye, şu İzmir'in birkaç yüz işçi-
sini şuurlandırıp bir Sendika teşkilâtı halinde birleştir-
meye çalışıyoruz. Biz, bir beyanname bastırıp dağıtma-
ya kalksak, «İzmir işçileri, Sendika teşkilâtımızda birle-
şiniz» diye yazar ve dağıtırdık. Bu beyannameler bizim
çalışma taktiğimize uymaz, bizimle alakası yoktur» de-
mişti.

Osman Zeki ve Elektrikli Mahmut, beyannameler-
le alakaları olmadığını söylediler. «Bizim ifademiz bit-
miştir» dediler.

Daha sonra mahkeme amme şahitlerini çağırıp din-
lemeye başladı. Mahkeme notlarını iyi tutan Yeni Asır
gazetesi muhbirinin gazetesine geçirebildiği yazısından
devam ediyorum:

«12 Eylül 1932 duruşması notu:

Ağzına kadar dolu olan İzmir Ağır Ceza Mahkemesi
salonuna, serbest adımlarla, mübaşirin açtığı yoldan bir
hanım giriyordu. Bu, Askerî Mahkemede evvelâ mazun
saflarında yer almış, bilâhare beraat etmiş hanımlardan-
dı. Adı Melahat'tı. Reisin sorularına cesaret ve rahatlık-
la cevap vermiş ve, «Melek Hanımı çoktan beri tanırım,
komşum ve arkadaşımıdır. Bende muvakkaten durması

46

nuşmuş, düşünmüştük. Sendika faaliyete geçer geçmez
sendikacılar arasında yardımlaşma kurulacaktı. Bütün
bunlar konuşuluyordu. Ama komünistlik hakkında hiç
bir zaman konuşulmadı. Bu söz ona, bizi suçlamak için
öğretildi» dedi.

Avukatın biri ayağa kalkarak; (Avukat Hayati Ne-
sime) «ben İlhan Hanımın Askeriyedeki ifadesini oku-
dum. Orada komünistlik kelimesi yoktur» dedi. Reis İl-
han Hanım: «İfadende komünistlik kelimesi yokmuş,
okutayım mı?» diye sorunca şahit İlhan «Yoktur efen-
dim» Reis, «peki, burada neden söylüyorsunuz?» diye sor-
du. «Ne söyleyeceğimi şaşırdım efendim. Bir işçi teşki-
lâtı, sendika kuruyorduk, sendikaya komünist dediler,
ben burada öyle söyledim» dedi.

Şahit İlhan Hanımın bu sözüne reis gülümsemiş-
ti. Bizden de ses çıkaran olmadı.

«Şahit Naime Hanım: Mağazada çalışıyordum. Me-
lek Hanımla dargındım, sonra barıştırdılar. Bir gün ev-
lerinin önünden geçiyordum. Pencereden Melek Hanım
beni çağırırdı, içeri girerdim. Evin alt katında zevci İbrahim
Efendi diğer bazı arkadaşlarıyla komünistlikten, komü-
nistliğin iyiliğinden bahsediyorlardı. Ben, bu sözleri du-
yunca orada daha fazla duramadım hemen kaçtım.» de-
di. Melek Hanım, tekrar atıldı; «yalan!.. İftira edi-
yor!...» diye bağırırdı. «Nasıl da düzülüyor bu sözler...
Reis beyefendi, neden kaçmış? Komünistlik, insanı bu
kadar korkutur, kaçırır mı? Hem acaba komünistlik
nedir?, biliyor mu?, anlıyor mu ki kaçmış? Ona bu ifa-
deyi, onu buraya getiren polis mi öğretmiştir?. Korku-
dan iki de bir başını çevirip kapı tarafına bakıyor. Asıl
korkusu o taraftadır. Ve namusluca doğru konuşamı-
yor.» Reis sordu: «Sen buraya polisle birlikte mi gel-
din Naime hanım?» «Efendim, biliyordum, hiç gelme-

48

için bir çanta vermişti. Ben de fabrikada çalıştığım için
ve O'na itimadım olduğundan, ben evde yokken alması
icabeder diye evin bir anahtarını da O'na vermiştim. Bir
gün ben fabrikada iken polisler gelmiş ve çantayı al-
mışlar. Bana haber bile vermediler. Beni de fabrikadan
alıp götürdüler.

Tahkikatta; komünistlikten, beyannamelerden falan
birçok şeyler sorup zorladılar. Ben, bunlardan anlamadığımı ve böyle bir şey konuşulmadığımı, yalnız, işçilerin
bir birlik haline gelip, iş kanununun çıkarılması ve işçi
haklarının istenmesi için bir Sendika halinde birleşme-
lerine çalışıldığını söyledim. Bildiklerim bunlar, bunun
dışında hiç bir şey yapılmadığını ve beyannamelerle hiç
bir alakamız olmadığını askeriye de söyledim, huzu-
runuzda da söylüyorum» dedi.

İkinci şahit İlhan Hanım çağırıldı:

Mantolu genç bir hanımdı. Reisin sorması üzerine
«Sigara Fabrikası mağazasında çalışan amele arkadaşla-
rız. Bir gün, birlikte yemek yemiştik. Melek beni dışarı
çağırıldı. Seni dedi, iyi bir işe kaydettim. «Ne işi?» diye
sordum. «Komünistlik» dedi. «Aman kardeşim, ben böyle
işleme girmem, sonra ekmeğimden olurum» dedim.
«Korkma seni işinden çıkaracak olurlarsa seni koruyaca-
cak, para verecek adamlar var» dedi.

Şahidin bu ifadesine, Melek Hanım yerinden atıla-
rak «yalan söylüyor» diye karşılık verdi. Sonra, daha
yumuşak bir sesle «insan, işçi arkadaşına bu kadar hu-
sunet besleyen sözler söyleyebilir mi?» diye ekledi.

Reis, Melek Hanıma; «Husûmet nedir?» diye sorun-
ca, Melek Hanım: «Öyle husûmetler vardır ki izahı güç-
tür. Korku bunun başında gelir. Polis onu korkutmuş ve
ifade öğretmiş, tabii yanlırlar bana düşman etmiş, hu-
sûmet yaratmış. Arkadaşım İlhan Hanım da dahil, ko-

miştım mahkemeye. Polis amca yol gösterdi, beraber
geldik.» Reis; «polis burada mı, görüyor musun?» diye
sorunca Naime Hanım kapıyı göstererek; «orada idi,
şimdi göremiyorum» dedi. İtiraz eden de olmadığı için
başka şahide geçildi. Celsenin son şahidi İstanbullu Nai-
me Hanımdı. Düzgün ve temiz giyimli olarak salona
girdi. Reisin sorması üzerine:

«Bir gün Melek bize gelmişti, bana; «gel, seni Rus-
ya'ya götürürelim bizimkinin burada bir elektrik işi var,
eğer olmazsa Rusya'ya gideceğiz. Orada rahat edersin.
Rusya'da para yok, rahat var. Hem kocandan zaten
memnun değilsin, ondan ayrılır, bizimle beraber gelir-
sin.» dedi. Reis sordu: «Melek Hanım sana komünistlik-
ten, şöyle iyi, böyle iyi diye bahsetti mi?» Naime Hanım;
«hayır efendim bahsetmedi.» Reis; «peki, sen O'nun
tekliflerine ne cevap verdin?» «Açlıktan ölürüm de yine
vatanımdan ayrılmam, dedim.» Reis Melek Hanıma sor-
du: «Bak, sen bu hanıma Rusya'dan bahsetmişsin»
«Bahsettim. Ama evli bir kadına kocandan boşan, seni
Rusya'ya götürürelim denilir mi?. Böyle bir düşüncem ol-
saydı, memlekette bekâr- genç kız mı yok ki, evli bir ka-
dına söyleyeyim. Bunu bir evli kadına değil, bari bir
genç, bekâr kıza öğretselerdi... Hem tabii değil mi efen-
dim, insan nerede rahat ederse orada yaşar. Kocam Rus-
ya'da 12 sene yüksek tahsil yapmış, orada çok rahat ya-
şamış. Hem efendim, Rusya'dan oradaki iyilikten bahset-
mekten ne çıkar. Bu, bir suç bir cürüm mü?» diye ilâ-
ve etti.

Vaktin gecikmesi üzerine, mahkeme 18 Ekim'e er-
teleniyordu. Uzun bir erteleme sanarak söz aldım: «Ha-
kim bey, mağdur oluyoruz, mehkememizi uzatmayınız»
dedim. Mahkeme reisi bana bakarak «Oğlum, yanlıs an-
ladın, bu erteleme çok değildir» dedi ve duruşmayı ka-
padı.

49

Mahkeme birkaç duruşma daha önemsiz tanıklar dinleyerek geçti ve 11 Kasım 1932 günü Savcı Yaşar Bey mütaâlasını okumaya başladı:

«Evrakı inceledim, mülki suç bulamadım. Okunan beyannameden anlaşılıyor ki; sanıklara isnat olunan suç, subüt halinde Askerî Ceza Kanununun 93. maddesine tamamen uygun düşmektedir. Askerî Ceza Kanununu yürürlüğe koyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 2. ve 3. maddelerine göre, sanıkların davasına bakılması mahkememizin görevi dışındır. Dosyanın Mahkemeden Savcılığa gönderilmesini talep ederim» dedi.

Avukatlardan Şeref Kâzım, Hayati Nesimi, Halit Tefik beyler teker teker ayağa kalktılar ve Askerî Yargıtayın kararına uyularak, ifadeler alınıp, tanıklar dinlendikten sonra, görevsizlik kararının söz konusu olamayacağını sıranın savunmaya geldiğini belirttiler ve hepimizin tahliyesini istediler. En sonunda suçsuzlukları anlaşılacak olan müvekkillerinin hâlâ hangi mahkemede yargılanacaklarını bilemediklerini, bunun da hayret edilecek bir durum olduğunu eklediler.

Mahkeme her iki tarafın isteklerini inceleyip, bir karara varmak üzere, duruşmayı 22 Kasım 1932 tarihine erteledi.

Ağır Ceza Mahkemesi, 22 Kasım tarihli duruşmasında görevsizlik kararı almıştı. Daha önce Askerî Mahkeme de görevsizlik kararı vermiş olduğundan, Savcılık bu kez de yargılanmamıza hangi mahkemenin bakması gerektiğini tesbit için dosyamızın Yargıtaya gönderilmesini kararlaştırmıştı.

Artık mahkeme günlerini beklemekten başka çaremiz kalmamıştı. Hapishanede Melek'le haftada bir bahçe kapısı parmaklıkları arasında konuşabiliyorduk. Bu konuşmalarda olayları inceliyor ve birbirimizi teselliye

50

22 Mart 1933 tarihli İzmir'in Yeni Asır gazetesi şöyle yazıyordu:

«MAZNUNLAR KOMÜNİSTLİK TEŞKİLATI DEĞİL, İŞÇİ TEŞKİLATI KURMAK İSTİYORLARDI.

Celse açılınca şahit olarak sabık Merkez Kumandanı Ağâh Bey dinlenmiştir. Mümâileyh demiştir ki, «Ben o zaman Deniz Birliği Kumandanı idim. 3. mahkeme şubesine gitmişim. Orada birçok beyannameler ihtiva eden bir çanta, vesair evrak vardı. Bu sırada İbrahim'in ifadesi alınıyordu. Evrak meyanında mevcut zabıt varakasında yazıldığı şekilde ifade bulunmuştur ki, bu ifadede: MAKSATLARININ KOMÜNİSTLİK TEŞKİLATI DEĞİL, İŞÇİLER CEMİYETİ, İŞÇİLER TEŞKİLATI, SENDİKA TESİSİNDEN İBARET OLDUĞU ve bu sebeple müteaddit defalarda toplanıp konuşmalarını, PROGRAM VE İSTEKLERİNİ tespit ettiklerini söylemiştir. BEYANNAMELERLE HİÇ BİR ALÂKALARI OLMADIĞINI, bir tarafa beyanname dağıtmadıklarını ifade etmiştir. Ona göre zabıt tutulmuştur.»

Bu ifade mahkemede sert havayı yumuşatmış ve mahkeme salonunu dolduran işçiler ve halk tarafından uzun süre alkışlanmıştır.»

Bu ifadeden sonra avukat Nesimi, kefaletle tahliyesini istedi ise de, Mahkeme salıverme isteğinin reddine, gelmeyen tanıkların çağırılmasına ve duruşmanın 29 Mart 1933 tarihine ertelenmesine karar verdi.

Yine 29 Mart 1933 tarihli Yeni Asır gazetesinden: «Hadise esnasında tahkikat yapan zabıta amirlerinden Polis Müdürü Şükrü Beyle, İdari Kısım Reisi Yaşar Bey din şahit olarak dinlenmiş ve mahkeme başka bir güne bırakılmıştır.»

Gazetenin cesur muhabiri bu kadarını yazabildi. Oysa o gün mahkeme salonu ağzına kadar doluydu. Halk sinirlenmiş, Reis'ten iki defa salonu boşaltma ihtarı al-

52

çalışıyorduk. O, hapishanede dokunan kazak ve fanilaları alıp dikiyor ve babamdan gelen çok az miktar para-yı bütçemize katkıda bulunuyordu.

Bir gün, elindeki gazeteyi bana uzatarak: «Okudumu? İş Kanunu taslağı hazırlanmış, Meclis'e verileceğini yazıyor.» demişti. Gazeteyi alarak yüzüne baktım. Ne de çok sevinçliydi. Gazeteyi okuyuncaya dek sessizce beklemişti. Yazıyı okuyup, bitirdiğini görünce, «Demek, mücadelemiz boşuna olmadı. Biz harcadık, ıstırabını çekiyoruz ama hiç olmazsa ileride, işçi kardeşlerimiz rahat edeceklerdir.» demişti. Bu, bizim gibi mücahitleri sevindirici iyi bir haberdir. Günlerce bu konuları konuşma fırsatı doğmuştu bizlere.

Zaman geçtikçe sıkılmaya başlamıştık. Bu arada bizi sıkı sıkıya başka bir haber daha okumuştuk gazetelerde. Bu haberde de; mahkemede bizlere «oğlum kızım» diye hitap eden Mahkeme Reisi Ali Bey'in Yargıtay üyeliğine atandığı ve yerine İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Suat Bey'in getirildiği yazılıyordu. Bir süre sonra, davada suç unsuru bulamayıp, dosyamızı tekrar Askerî Mahkemeye göndermeye çalışan Savcı Kemal Bey de başka bir yere, Ceza Hakimliğine atanınca, davamız yeni Savcı ve yeni Hakimin önünde devam etmeye başladı.

Yapılan yetki tayininde; İzmir Ağır Ceza Mahkemesi yargılanmamıza yetkili olarak tayin edildi.

14 Mart 1933 salı günü mahkemeye çıkarıldık. Henüz görevinden ayrılmamış olan Savcı Kemal Bey söz alarak, «Dosyayı incelerken, İbrahim'in ifadesini taşıyan bir tutanak bulunduğumu, bu tutanağı imza etmiş bulunan Merkez Komutanı Ağâh Bey, Başkomiser Yaşar ve Emniyet Müdürü Yardımcısı Şükrü Beylerin tanık olarak mahkemeye çağırılmasını talep ederim» demişti. Mahkeme talebi kabul ederek duruşmayı 22 Mart 1933 gününe erteledi.

51

mişti. Bunun nedeni de; Merkez Komutanının Paşa olduğu halde mahkemeye sivil gelmesi idi. Komiserler ise o devirde çıkarılmış subay üniformasına benzeyen sırmalı ve apoletli, yeni, parlak elbiselerle gelmiş ve ifadelerinde Paşanın söylediklerinin tam tersi ifadeler vermişlerdi. Bunun üzerine Avukat Halit Tefik ayağa kalkarak; «Reis bey, burada çok acı duyarak bir noktanın aydınlatılmasını istiyorum. Çünkü, bu iki adam Komutanın tanıklığını yalanlar şeklinde konuşular. Bunu söylemekle üzülüyorum, ama gerçeğin anlaşılması için bunları söylemeye mecburum. Tanıkların hangisi gerçeği söyledi? İyice anlaşılması için dosyada bulunan ve beylerin de imzaladığı tutanağın okunmasını talep ediyorum.» dedi. Diğer avukatlar da aynı talebe katılınca, Mahkeme reisi tutanağı okuttu. Bu ifade tutanağı; Komutanın mahkemede söylediği gibi çıkınca, reis, polislerle: «Siz tutanağı okunadınız mı?» diye sordu. «Efendim, bir yıl geçti, unutmuş olmalıyız...» dediler. Ama salonda, «yalancılar!.. Yuh!..» gibi seslerin çıkması üzerine, mahkeme reisi duruşmayı tatil etmişti.

Anlaşıyor ki, gazete muhabiri olayın bu yönünü yazmaktan çekinmişti.

Artık amme şahidi kalmamıştı. Bizim savunma şahitlerimiz dinlenecekti. Ancak, 19 Nisan 1933 günkü duruşma başlayınca, yeni gelen savcı ayağa kalkarak: «Sanıklar, mahkemede halk kalabalığı önünde tanıklarla konuşurken propaganda yapıyorlar. Bu sebeple mahkemenin gizli cereyan etmesini talep ederim» diyordu. Avukatlar ise «Artık tanık kalmamıştır, ayrıca sayın savcı yeni amme tanıkları da göstermemiştir. Yalnız bizim savunma tanıklarımız vardır. Savcı bey burada propaganda diye kabul edeceği sözler için tutanak tutturup dava açabilir. Zaten, kasti bir dava düzeni şeklinde gelişen ve moral bozucu olan bu davada, savunmalarını üze-

53

rimize aldığımız kişilerin moralini de büsbütün bozacaktır...» dedilerse de, duruşmaların gizli olarak yapılmasına karar verildi ve salon boşaltıldı.

Bundan sonra gazetelerde hiç bir açıklayıcı yazı yazılmadı. Mahkememiz de artık bir oyalama şeklinde sürdürülüp gidiyordu.

Bir yandan da «af çıktı, çıkacak» sesleri duyulur ve gazetelerde bu konuda yazılır yazılırken; diğer yandan da biz, savunmalarımızı yapmaya hazırlanıyorduk.

Bu arada savcı; «Beni, Meleği ve Kerim'i tam itirakle sendika maskesi altında komünistlik örgütü kurmak ve Büyük Millet Meclisini iskat, Anayasayı ilga» gibi, Devlet'i devirmeyi amaçlayan suçlardan ötürü ve T.C.K.'nin 146-147. ve 171. maddeleri gereğince cezalandırılmamızı talep etmişti.

Savcının bu talebi avukatlarla savcı arasında bir hayli gergin hava meydana getirmişti. Avukatlar: «İşçi Örgütü, olsa olsa Ceza Kanununun 312. maddesine göre mahkeme edilebilir» diyorlardı.

Artık savunmalarımızın sonuna yaklaşmıştık. Benim en fazla izlediğim Mahkemenin bayan üyesi Remziye Hanımdı. Bu bayan Üye, Meleğe gayet haşın ve sert bir şekilde bakıyordu. Herhalde gazetelerin, («Yanan Türk Kadını» nı tanıtmak gayesiyle olsa gerek) mahkemelerdeki konuşmaları haber olarak verişleri, bu bayan hakimi sinirlendiriyordu. Melek; bayan arkadaşlarıyla işçi teşkilâtı için çalışmalar yaptığını, işçilerin sosyal haklarını alması konularını tartıştığını, bunların dışında hiç bir propaganda yapmadığını söylediği zaman da, bu bayan Üye'nin devamlı olarak not aldığını ve mahkeme reisine uzanarak bir şeyler konuştuğunu izliyor, görüyordum.

Oysa o devirde Türkiye'de kadın, Medenî Kanunla henüz çarşafı atmış, fakat erkeğin boyunduruğundan

54

EKONOMİK İŞKENCE BAŞLIYOR

O tarihlerde ne iş, ne de yaşama garantisi diye bir şey yoktu. Hele, böyle mimmendikten sonra ne olacaktı halimiz... Bu düşünce ile eve vardık. Babamın; «Bir süre istirahat edin» ısrarına bakmadan, hemen iş aramaya koyulduk. O zamanlarda, şanatkâr sigara makinesi ustası çok az bulunduğu halde ve Melek de yetişmiş iyi bir makine ustası olmasına rağmen sigara fabrikasına kabul edilmedi. Benim peşime, her gittiğim yerde köşe kapmaca oynayan bir sivil polis takılmıştı. İş için girdiğim, konuştuğum yerlere arkamdan giriyor; benim tehlikeli bir adam olduğumu, benimle temastan kaçınmalarını söylüyor, onları korkutup -ürkütterek iş bulmamı engelliyordu. Bu terör hapisten de beterdi. İnsanı, işsiz -aç bırakmak ve manevî çöküntüye düşürmek istiyorlardı. Güya, çıkarılan af kanunu tüm sonuçlarıyla cezaları kaldırıyor ve özgürlük veriyordu. Oysa, ekonomik bakımdan yaşama özgürlüğü bu tertiplerle baltalamıyordu. Biz ikimiz de şanatkârdık. Şanatkâra ise ihtiyaç çok fazlaydı. «Ne

56

kurtulmuş değildi. Hâlâ iki -üç kadınla evlilik devam ediyordu. Hele ekonomik bakımdan kadın, zaten erkeğin yardımına muhtaçtı. Ve bu gelenek -göreneği de üzerinden atmış değildi. Meleğin hayatını cesaretle kazanması ve bilinçli olarak sosyal konuları inceleme, eleştirme ve kendisini savunma yeteneğinde olması; Mahkeme Üyesi bayanı sevindirmesi gerekirken, onun bakışları tamamen bu düşüncelerin tersini anlatıyordu. O, bayan Üye yerinden bizlere baktıkça; bilhassa Meleği, sanki peşinen mahkûm etmiş gibi geliyordu bana.

Bu görüş ve düşünce ile savunmamı hazırlamıştım. Savunmamda, Türkiye'de sosyal seviyemizi, kadın -erkek münasebetlerini ve ne olursa olsun bir dişi olarak kadının, birlikte yaşadığı erkeğinin etkisinde kalabileceğini belirttim. Ve karım Meleğin suç işlemiş olamayacağını; ancak, suçlu sayılıp cezalandırılması yoluna gidilirse, daha evvel Askerî Mahkemede tatbik edildiği gibi Meleğe hafifletici maddenin uygulanmasını talep etmiştim. Fakat karar istediğim gibi çıkmadı. Kerim, Ben ve Meleğe suçlarımız sabit olduğundan 4'er sene hapis, 4'er sene sürgün ve 4'er sene amme hizmetlerinden mahkûmiyet cezası verildi. Ali Rıza 1 sene, Osman Zeki 8 ay, Elektrikçi Mahmut 6 ay hapis cezasına mahkûm oldu.

Bize bu mahkûmiyet kararları verildiği gün af kanunu da ilân edilmişti. Diğer sanıklar ise daha önce tahliye edilmişlerdi. Kerim, Ben ve Melek cezaevinde bulunuyorduk. Bizce bu ceza işçi hareketlerine bir gözdağı vermek için kararlaştırılmıştı. Af kanununun ilânı ile birlikte dosyalar kapatıldı. Böylece cezalar ve sonuçları tamamen ortadan kaldırılıyordu...

Cezaevinden eşyalarımızı alarak bir paytona bindik, babamın evine doğru hareket ettik. Yol boyunca Meleğin yüzü düşünceliydi. Ona bir şey sormadım, çünkü o anda ben de geleceği düşünüyordum.

55

yaparlarsa yapsınlar, iş bulup çalışacağız» diyor, azimle hareket ediyorduk. Nitekim öyle oldu. İzmir yöresinde Çamaltı isminde büyük bir Tuz işletmesi vardı. Tekel Bakanlığına bağlı bir yerdi. Bu Tuz İşletmesi, İtalya'nlar tarafından kurulmuş ve uzun zaman çalıştırıldıktan sonra millileştirilmişti. İslâh ve tadilatı yapılacaktı. Buraya bir elektrik atelye şefi aranıyordu. Gidip müracaatımı yaptım, diplomamı gösterdim ve siyasi durumumu açıkça anlattım. «Siyaset bizi ilgilendirmez, bize sanatınız lazım. Biz sizi siyasetçi değil, şanatkâr olarak işe alıyoruz. Kanunî bir sakınca da yoktur. İşe alınırsınız. Tuzlaya gidip işe başlayın...» şeklinde bir cevap verilmişti. Bu demokratik cevaba şaşmamak elde değildi. Gidip işe başladım. Bana bir de ev vermişlerdi. İşe başladığımdan haftasında Meleği de yanma aldım.

Sömürücüler, çıkarları olmadıkça emekçinin yüzüne gülmezler. Bu demokratik (!) davranışlarının nedenini Tuzlaya girdikten sonra iyice anladık. Biz, işe değil gözaltına girmiştik - alınmıştık.

Artık ben çalışıyor, karım da ev işlerini görüyordu. Kazancım ikimize de yetiyordu. Maddî bakımdan rahat bir hayat sürmeye başlamıştık.

Tuzla; İzmir'den 25 km. uzakta ve deniz kıyısında, «Tuz azmakları» denilen tuz pişirme tavalarıyla çevrili, ada gibi bir yerdi. Burası yasak bölge sayılırdı. Şehire uzak olduğu için koruma işine Jandarma Birliği bakıyordu. İşletme arazisinin sınırları girişlerinde bekçi kulübeleri vardı. Bu kulübelerde sürekli olarak nöbet tutuluyordu.

Tuzla, bağımsız bir müdürlük olarak doğrudan Ankara'ya bağlıydı. İşletme Müdürü; Deniz İnşaat Yüksek Mühendisi, Sezai Bogaç adında dinamik ve ileri görüşlü bir gençti.

Tuzla, gelir bakımından önemli bir yerdi. Esash ola-

57

rak da imarı isteniyordu. Bu nedenle işçi ve usta kadrosu genişletildi. Amele ve Usta evleri yapıldı. Üretim sezonunda gelen işçiler için genel yatakhaneler, yemekhaneler yapıldı. Tuz elevatörleri ve dekovilleri yaptırılarak, işçinin kolay çalışması ve gidip-gelmesi temin edildi.

İşletme Müdürü, haftada bir kere şef ve ustabaşılarını toplar, yapılan işler hakkında fikirlerimizi sorardı. Böyle bir toplantı esnasında; pencereden, ilerde beyaz tuzların arasında çalışan partial kılıklı işçileri göstererek: «bunları da modern ıslâhatımıza dahil edemez miyiz? Hiç değilse devamlı işçilerimize idarece iş elbisesi dikritip giydiresek de, onları bu perişanlıktan kurtarsak, olmaz mı?» demiştim. Bu bir teklifti. Diğer şef ve ustabaşıları da bu teklifimi destekleyince müdür de teklifi benimsedi. Ankara ile yaptığı telefon görüşmesinden sonra; İzmir'den çağrılan tüccar bir terziye, bütün işçiler için ceket, pantolon dikirtilerek, giydirilmişti. Kısa bir zaman sonra, mavi iş elbiseleriyle beyaz tuzlar arasında görülen işçilerin bu durumu bile; «komünistlerin işçiyi inme ve işçinin sempatisini kazanma taktiği...» diye dedi-kodu konusu yapılmıştı. Müdür, haklı olarak: «kim ne derse desin, işçiler kirden, bittin kurtulmuş, temiz giyinen, iyi gıda alan insanlar durumuna gelmişlerdir. İyi gıda alan işçi ise verimli olur.» diye söylüyordu.

Her yıl, 1 Mayıs'ta iki jandarma eri, tüfekler omuzunda dış kapıdan Tuzla'ya girer ve dolaşırlardı. Dış kapıdan girişleri telefonla müdüre bildirilirdi. Müdür de bana şakadan takılarak: «1 Mayıs bayramını kutlarım. Seninkiler tebrike geliyor.» diye haber verir şakalaşırdu. «Yahu, binlerce işçinin içine bunları gönderip âdeta, bugün 1 Mayıs, şenlik yapın der gibi işçiyi kendileri ikaz edip uyandırıyorlar...» der, kakkahalarla gülerdi.

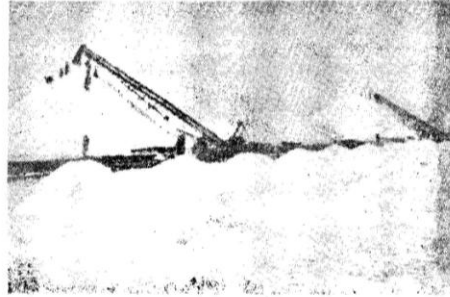
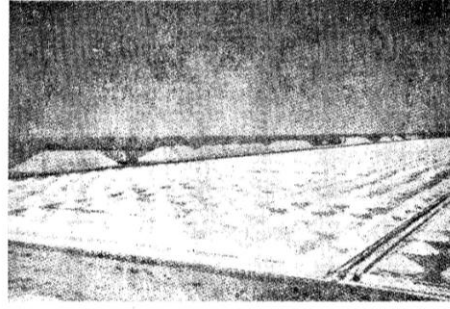
58

Tuzlaya alışmış ve herkes tarafından sevilir olmuştum. Melek bir akşam eve geldiğimde boynuma sarılarak sevinçli bir haber vermişti. «Yakında baba olacaksın» müjdesini bildirdi. Tabii olarak, artık çocuk çocuğa karışmak ihtiyacını duyuyorduk. Bu sebeple, müjde, Melek gibi beni de çok sevindirmişti. Bundan böyle günleri saymakla ve Meleğin değişen vücuduyla şakalaşmakla vakit geçiriyorduk. Tuzla'da mesai, haftada 48 saate göre ayarlanmıştı. Öğleyn saat 12.00-13.00 arası bir saat yemek paydosu verilirdi. İşletmenin bazı kısımlarında vardıya usulü uygulanır, bazı kısımlarında da ücretli fazla mesai yaptırılırdı. Diğer kısımlar Cumartesi günü öğleden sonra paydos ederlerdi. Fazla mesailer çoğunlukla tuz almaya gelen gemilerin yüklenmesi sırasında yapılırdı.

Tuzla içinde, bir aile yuvasında yaşanır gibi hareket edilirdi. Müdüriyet binasında büyük bir salon vardı. Onu bayram günlerinde boşaltıp eğlence yerine çevirirdik. Çocuk -çocuk, aile ve işçiler orada toplanır, şarkılar, monologlar söyler, oyunlar oynardık. Hatta genç işçilerden oluşturduğumuz bir de tiyatro grubumuz vardı. Temsiller verirdik. Bunların arasında Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre piyesi de oynanmıştı.

Doğum günü yaklaşmıştı. Çok sert olan Tuzla'nın havası Meleği sıkıya başlamıştı. Yakınımızda, her sabah ve akşam kolaylıkla işe gidip gelebileceğim, Sasallı adında bir köy vardı. Bu köyün erkekleri tuz sezonunda Tuzla'da üç ay çalışır, bir kısmı da devamlı gidip gelirlerdi. Bu işçiler aracılığıyla köyde temizce bir ev kiralayarak doğumun orada yapılmasını kararlaştırdık. Ben her sabah bisiklete binerek Tuzla'ya gidip gelmeye başladım. Nihayet beklediğimiz olmuş ve bir oğlumuz dünyaya gelmişti. Köyde erkek çocuk makbul sayılırdı. Bunun için de herkes beni tebrik ediyordu. Bir akşam eve

60

Çamaltı Tuzlası'nda dondurulmuş tuz tavaları ve taşıyıp yığınlar haline getiren vinçler.

59

gelirken, her zaman pencereden bakarak beni karşılayan Meleği göremeyince bisikleti hızlandırdım ve süratle eve yanaşarak, içeri girdim. İçeride, üç kadın vardı ve Melek yataкта yatıyordu. Yanına yaklaşıp elini tuttum ve nasıl olduğunu sordum. Zoraki ve anlaşılacak şekilde cevaplar verdi: «Her yerim yanıyor, başım dönüyor, sanki eriyormuş gibi bir haldeyim» diye konuşabili. Oradaki kadınlar: «Oğlum bu, kadın humması dediğimiz bir hastalıktır. Çok tehlikelidir ve öldürücüdür» dediler. Hemen bisiklete atlayarak Tuzla'ya gittim. Tuzla'da doktorumuz vardı. O'nu idarenin cip'i ile köye getirdik. Muayene ve iğne yaptı. Bir de reçete hazırladı. Ve bu ilaçları İzmir'den aldırmanı, tarifine göre de kullanmanı söyledi. İğne filân kâr etmemişti. Melek, sabaha kadar yataкта ateşler içinde kıvrandı durdu. O'na nasıl olduğunu sorduğumda; «Bana ne olduysa limonata dan oldu. İçine buz atılmış, soğuk limonata getirip verdiler. Hava sıcaktı, boş bulunarak içtim. Bir müddet sonra ateşim yükselmeye başladı ve beni bu hale getirdi» demişti. Sabaha karşı biraz sakinleşti ve uyuya kaldı. Komşu kadınlardan birisini başında bırakarak İzmir'e gittim, ilaçları aldım. Ve bir kadın doktorunu da taksiye bindirerek köye getirdim. Ancak bütün bu uğraşmalarım fayda vermedi. Melek, hastalığının beşinci günü komaya girdi. Doktor gidip geliyor, ben de başından hiç ayrılmıyordum. Son dakikalarında, birkaç saniye gözlerini aralayarak bana baktı. Oğlunu arar gibi, gözlerini sağa sola çevirdi. Kendisine oğlumuzu gösterdim, hafifçe gülümsedi... Bana bakarak yavaş, yavaş gözlerini kapadı ve bir daha açmadı.

O'nu, Sasallı köyünün işçi -köylü karışımı mezarlığına gömdük. Dört ay sonra, annesinin hasretine dayanamayan oğlu Coşkun'u (Çocuğun adını Coşkun koymuştuk) da Meleğin yanına gömdük.

61

Böylece, Türkiye'de İşçi Sınıfının devrimci mücadelesinin kadın mücahidi Melek Topçuoğlu'nu toprağa vermiş bulunuyorduk. O'nun yıllarca önce başladığı sendikalist mücadele devam etmektedir. Fakat istismarcı sömürü düzeni baskısını hâlâ sürdürmekte ve İşçi Sınıfı sendikalarına hâlâ kem gözle bakılmaktadır.

62

Şişhârda Batı Ticaret ve Sanayi Lmt. Şirketi Butan Gaz Tüp İmalât Fabrikasında. Elektrik ve Kaynaklar Kısmı Şefi olarak çalışırken 19/11/1970 senesinde çekilmiş bir fotoğraf. İbrahim Sarı Topçuoğlu ortadadır.

64

İŞ KANUNU ÇIKARILYOR

1932 yılı tutuklamaları işçi hareketini durduramamış, 1933'de af çıkarıldıktan sonra, işçilerin örgütlenme ve dayanışmaları daha da gelişmişti. Şikâyetler, istekler, işçiler tarafından hükümete duyuruluyordu. Ve bilhassa, özel işletmelerde çalışma saati ve ücretlerin ödemesi üzerinde tartışmalar yapılıyordu. Ufak çapta dahi olsa işçiler direnişe geçiyor ve «İş Kanunu» nun çıkarılmasını istiyorlardı. Meclis'e şikâyetler gönderiliyor ve milletvekilleri zorlanıyordu.

Nihayet 1934 senesinde İş Kanunu tasarısı hazırlandı. Ve Millet Meclisi'nden geçerek 1936 senesinde yürürlüğe girdi.

Çıkarılan bu kanunda, birçok maddelerinin 1 sene sonra tatbik edileceği yazılıydı. Bu kanunun 9. maddesi ise sendikaların kurulmasını önliyordu.

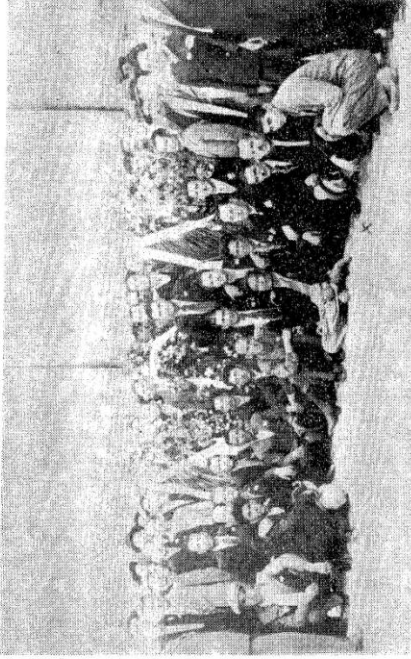
Bütün gayretler, işçilerin büyük topluluklar meydana getirmemesi ve sınıf mücadelesi şuuruna kavuşmaması için sarfediliyordu. Ama işçiler, bilhassa özel sek-

63

tör kuruluşlarında, haklarını aramaya başlıyor, iş ve ücretlerinin yeniden ayarlanmasını ve ücretlerinin geciktirilmeden ödenmesini istiyor, zorluyor ve yürüyüşler düzenliyorlardı. Bu mücadeleler gün geçtikçe artmış, etkili olmuş ve nihayet 1946'da Cemiyetler Kanunu değiştirilmişti. Böylece, sınıf esaslı üzerine cemiyet sendika, parti kurma yasağı kalkmış, tarihe karışmıştı. Bunun üzerine Sosyalist Partilerle, Sendikalar da kuruldu ve hızla gelişmeye başladılar. Bu hızlı gelişme iktidarı yine korkuttu ve Sosyalist Partiler kapatıldı. Ama Sendikalar, artık kapatılmadı. Ve işçi hareketini ne Sıkıyönetimler, ne sarı ve beyaz sendikalar yolundan alıkoyamadı.

Türkiye İşçi Sınıfının sosyal mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak 1930 yılında başlatılan sendika hareketinin bugün ulaştığı dereceyi görmek bizim için bahtiyarlıktır.

65

1886'da İzmir işçilerinin yürüyüşü. (X) işareti İbrahim Toprakçı'dır.

66

19 Mart 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Süreyya Paşa Mensucat işçilerinin Vilâyet'e yürüyüşlerini gösteren yazı ve resim.

68

İZMİR İŞÇİLERİNİN YÜRÜYÜŞÜ

1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu, İşçi Sınıfının mücadelesinin zaferi olarak kutlamak ve ayrıca İş Kanununun yürürlüğe konmayan maddelerinin de hemen uygulanmasını sağlamak amacıyla büyük bir yürüyüş yapılmıştır.

İSTANBUL'DA 600 İŞÇİNİN GREVİ

Yevmiyeleri vaktinde ödenmeyen ve haftalarca, aylarca açığa, sefalete mahkûm olan Süreyya Paşa Mensucat işçileri grevi gitmiş ve işçiler Vilâyet'e kadar yürüyüş yaparak durumlarının düzeltilmesi için kanunî müdahale yapılmasını istemişlerdir.

Cumhuriyet gazetesinden alınan aşağıdaki yazılar, İşçi Sınıfı mücadelesinin, ne kadar çetin ve zorlu mücadeleler -yürüyüşler yaparak bugünlere geldiğini göstermektedir:

67

600 AMELE GREV YAPTI 17 Mart 1936 Cumhuriyet.

Süreyya Paşa Mensucat Fabrikası işçileri gündelikleri geciktirildiğinden dün faaliyeti bıraktırlarsa da verilen teminat üzerine tekrar çalışmaya başladılar. Balat'ta Süreyya Paşa Mensucat Fabrikasında 600 Amele grev ilân etmiştir. Bu fabrikada çalışan ameleler bir aydan beri gündeliklerini alamadıklarını ileri sürerek fabrika müdüriyetine müracaat etmişler ve biriken yevmiyelerinin verilmesini bildirmişlerdir. Aradan birkaç gün geçtiği halde gündeliklerinin verilmediğini gören amele grev yapmaya karar vermiştir. Amele grevden dolayı Hükûmete karşı suçlu vaziyetine düşmemek için İstanbul Vilâyetine, Emniyet Müdürlüğüne ve fabrika müdüriyetine müracaat ederek 48 saat zarfında hakları verilmediği takdirde grev ilân edeceklerini bildirmişlerdir. Bu müddet son bulduğu halde yevmiyelerinin verilmediğini gören amele işini bırakmıştır.

Greveli ameleden, fabrikada çalışan kadınlar bir kenara çekilmiş ve erkekler de makineleri durdurarak fab-

69

rikaya bir zarar gelmemesi ve herhangi bir amelenin paktırtı çıkarak bir meseleye sebebiyet vermemesi için tedbir almışlardır.

Sabahleyin diğer ameleler de gelmiş ve onlar da greve iştirak etmişler ve fabrikanın sokak tarafındaki kapısında toplanmışlardır.

Fabrika müdürlerinden biri işçilere yaptıkları hareketin doğru olmadığını söylemiş ve amelelerin (Açız, diye) bağırmasını üzerine münakaşalar olmuştur.

Dün kendisiyle görüşen muhabirimize fabrika müdürü şunları söylemiştir: «Fabrikamız amelelerinden bir kısmı para tediyeatının geç kalması yüzünden bize müracaat ederek paralarının daha çabuk tediyesini istediler. İstekleri kabul olduğundan tekrar işe başladılar.»

70

SENDİKACI KERİM SOYKA'nın ÖLÜMÜNDE

Bu yazı, İstanbul'da yayınlanan Katkı Dergisi'nin 15 Nisan 1971 tarihli 8. sayısında çıkmıştır.

KERİM SOYKA İÇİN

Devrimci Mücahit «Sivri» nin Ardından,
O'nu Serbest Fırka Harekâtı, İzmir nümayişinden sonra tanımıştım.

Tığ gibi, ince uzun bir delikanlı idi.

O, özellikle siyasî konularda konuşurken, gözleri parlar, boylu boyunca dimdik durur, başını yukarıya iyice dikleştirerek sivri bir hal alır. Bu yüzden O'na «SIVRI» adını takmıştık.

Asıl adı Kerim'di ve sanatı da modelci ustasıydı. Çok iyi bir modelci ustası olduğu halde, henüz makineleşmemiş memleketimizde model işleri çok az yapıldığın-

72

19 Mart 1936 Cumhuriyet.

İki günden beri aylıklarını alamadıkları iddiasıyla grev yaptıklarını yazdığımız Süreyya Paşa Mensucat Fabrikası amelesinden kadınlı erkekli 150 kişi dün öğleden sonra saat 3'te şikâyet maksadiyle İstanbul Vilâyetine gelmişlerdir. Bunlar hep birlikte Vilâyete girmek istemişler, fakat polisin mani olması üzerine bir kısmı kahvelere dağılmışlardır. Yalnız işçilerinden dört kişi, Vali Muavini Hüdaî tarafından kabul edilerek kendisine dertlerini anlatmışlardır. Bunlar; aylardan beri para alamadıklarını, aç kaldıklarını söyleyerek paralarının verilmesi için tavassut edilmesini istemişlerdir. Vali muavini kendilerini, fabrikanın hususî bir müessesesi olduğunu, mamafih müessesce müdürü ile yapılan temas neticesinde amelenin hakkını gözeterek bir hafta zarfında, paralarının verilmesi esbabının temin edildiğini söylemiştir.

Bunun üzerine amele dağılmıştır. Yalnız böyle toplu olarak müracaat ve Vilâyet kapısının önünde, içeri girmek için yapılan gürültü, nazarı dikkati çalıp görülecek bu işte herhangi bir tahrikin mevcut olup olmadığını anlamak üzere ameleden Şahap'la, Rahmi'nin polisçe ifadelerine müracaat edilmiştir. Bu meselenin tahkiyle Emniyet Müdürlüğü meşgul olduğu gibi Fatih Kaymakamı Halûk da tahkikata başlamıştır.

71

dan, elektrik tesisatı, bina tamirâtı ve diğer işlerde de serbest olarak çalışırdı.

«Sivri», girgin, konuşkan ve sözü dinlenir bir adamdı. Korkmadan, çekinmeden konuşur, söylediklerinde ısrar ederdi.

Tanıştığımızdan kısa bir zaman sonra, siyasî sohbetler açar ve konuştuğuca kızgınlığı artardı.

Kurtuluş Savaşını hep birlikte verdik. Türkiye'de bir (burjuva) devrim yapıldı. Bir Halk Partisi kuruldu. Halka dönük olması gereken bu parti, işçiye el uzatmıyor, sınaî ve tarımsal reformlar yapamıyor. Parti, bugün derebeylerin, köy ağalarının kümelendiği, yerli burjuvaların kümeleneip geliştiği bir yer oldu. Köyde tarım işçisinin, kentte sanayi işçisinin yine sabahtan akşamın karanlığına dek çalıştırılıp sömürüldüğünü söyler dururdu, Kerim Soyka. İzmir'e giren ilk ordu kollarına üstteğmen rütbesiyle katılmış ve aldığı İstiklâl Madalyasını ölüncüye değin taşımıştır. O'nun bu söylediklerini biz çoktan görmüş, sosyal hakların kişisel konuşmalarla değil, örgütlenip, resmî istek ve zorlamalarla elde edileceğine inanmış ve eyleme geçmiş bulunuyorduk.

Ülkemizde bir iş yasası yoktu. Sosyal problemler ele alınmamıştı. Çocuk, kadın, erkek, işçilerin çalıştırılmasında sınır yoktu. İstedikleri gibi çalıştırılıyorlardı.

İnancımız o idi ki, işçi haklarını, ancak işçilerin kendileri alabilirdi. Bu da, işçileri bir araya toplayıp bir güç haline getirmek ve hükümetten sosyal haklarını istemekle mümkündü.

Gerçi, Türkiye'de bazı kuruluşlar, dernekler adı ile vardı ama, bunlar dağınk ve bir amaçta birleşmeyen kimseler tarafından yönetiliyorlardı.

Görüşlerimize göre en doğru yol, bir İşçi Birliği kuruluşturmak ve kuvvet haline gelmekti.

73

Kerim Soyka

İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve daha birçok ülkelerde faaliyette olup, işçi haklarını koruyan, SENDİKA ismi ile işçileri bir araya getiren örgütler vardı. Bunları gözönüne alarak, çeşitli kollarında ve mesleklerde çalışan işçilerle İZMİR İŞÇİLERİ SENDİKASI BİRLİĞİ adı ile bir kuruluş meydana getirmeye çalışıyorduk. O zamanlar işçisi çok olan (Reji) Tekel Sigara Fabrikası, Şark Sınai Dokuma ve İplik Fabrikası, Tütün ve Üzüm mağazaları, Demiryolları işçileri ile serbest piyasa sanatkar ve kalifiye işçileri arasında sendikaya üye toplamaya başlamıştık. Bir yandan üye topluyor, bir yandan da tüzük hazırlıyorduk.

O devirde, Halk Partisi'nin terörist yönetiminde sosyal hakları istemek çok zordu. Serbest Fırka ve Menemen olaylarından sonra, sert bir yönetim sistemi uygu-

74

te geçirmek için, kurucuların isimlerini vermek gerekiyordu. Ben, başkan olacaktım, ama askerdim ve terhisime daha iki ay vardı. Arkadaşlar: «Bekleyelim, hem terör daha gevşer, hem de sen terhis olursun» dediler.

İşte bu bekleme sırasında, «işçi dostu aydınlar» diye boy gösterip, burjuva sosyetik salonlarında bol bol sosyalizm'i geveleyen ve bununla «işçi davası sürdürüyorum» diye övünen kahrmanların uçurduğu güvercinler, bizim avlunun üzerinden dolaşıp konmaya çalışıyordu. Bu güvercinlerin ardına da akbabalar takılmış gözlüyorlardı.

Güvercinler avluımıza konup, bizi İstanbul'a bağlamadı ama, akbabalar avlumuzu görmüş, sendika yuvarımızı basarak, işçi haklarını arama davasını benimseyen yüzlerce kız, kadın, erkek sendikalist arkadaşları yakalayarak askerî kışlaya doldurmuşlardı.

Hava Alayı 31. Deniz Bölüğünden terhisime iki ay kala, beni de yakalayarak Sarı Kışla olarak tanınan İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı binasının bodrum odalarında zincirli prangaya vurmuşlardı.

Askerî isyana teşvik suçu bulamayıp, Adliyeye devredildikten sonra birçok tertiple 4 yıl mahkûmiyetimizle sonuçlanan 13 Şubat 1932 tutuklaması işte budur. Biz, siyasî olmayan İşçi Birliği Sendikası'nı kurmak istiyorduk. Ama, bir akşam gözlerimi açtığımda, benim gibi ayaklarına pranga takılmış Kerim'i de yerde yatar gördüm.

O'nun da yanına benim gibi bir munga asker dizilmişti. Kumanda ile el değiştirerek ayaklarımıza vuruyor ve siyasî konular soruyorlardı.

Sivilden gelmiş Emniyet Amiri Faik ve arkadaşları isterik bir kırgınlıkla bağırıyorlardı:

«Sendika ha!.. Sendika!.. Kimi aldatacağsınız siz?... Bu, kökü dışarda komünist uydurması teşkilatla işçiyi

76

lanmaya başlanmış; toplu bir istek yanlış anlamlara çekilebilir düşüncesiyle çok sessiz ve dikkatli çalışmalar yapıyorduk.

Kerim, aramıza girip ateşli ve pervasız konuşmalar yaptığandan, kendisine sendika çalışmalarımızı açmıyor, çekiniyorduk. Bir gün, toplanıp, hazırladığımız sendika tüzüğü'nün son şekli üzerinde konuşurken, Kerim ansızın gelmiş ve içeri girmişti. Bu anı girişine hepimiz şaşırmış ve ortada olan kâğıtları alıp ceplerimize sokuvermiştik.

Kerim'in o anda boyu bir kat daha uzamış, yüzü kül gibi olmuş ve sesi bomba gibi patlamıştı. «Ben, sizi samimi arkadaş saymış, dostça yanınıza gelmişim. Ben, sözümün eri, mert bir adamım, kimseye kalleslik ve gammazlık yapmadım. Benden şüpheleniyorsanız ve saklayacak şeyleriniz varsa, bir daha yanınıza gelmem. Ben, dostlarla dostluk yaparım» demiş ve dönüp kapıya doğru yürümüştü. Yerimden kalkarak kolundan tuttum, «Dur arkadaş, darılma, gizli bir şeyimiz yoktur. Hazırladığımız sendika tüzüğüdür, onun kâğıtlarıdır bunlar...» dedim ve listenin bir tanesini de O'na verdim.

Aldı, okudu. Bu kâğıtta sendika kuruluşuyla ilgili maddeler sıralanmıştı. 8 saat iş, pazar ve diğer tatil günleri için çalışmadan ücret ödenmesi, hasta işçilerin tedavi edilmeleri ve ücretlerinin ödenmesi, işçilerin çalışma ve hayatlarının sigortaya alınması ve sonradan çıkarılan iş yasası ve sendikalar tüzüklerinde maddelesen istekler yazılmıştı.

Kerim, geri dönerek ve ellerini kaldırarak; «Yahu ben, bunların yapılmasını candan ve yürekten isteyen adamım. İçten, sizinle birlik olan benden nasıl şüphelenirsiniz?» diye, bize bir hayli kafa tutmuştu.

Onun da katılımıyla İZMİR İŞÇİLERİ SENDİKASI BİRLİĞİ olarak hazırladığımız bu kuruluşu resmîye-

75

ayaklandırıp ihtilâl yapacağız. Boşuna inkâr etmeyin. İfadeleri kabul edin ve imzalayın, siz de dayak yemekten kurtulun, biz de uğraşmaktan kurtulalım.»

Ben, bütün bu ithamları reddediyor ve bütün acı, ıstırbama karşın, başımı çevirip Kerim'e bakıyordum.

Bir ara kıvrınarak yüzünü bana çevirdiğinde, çenesi kısılmış, çehresi gergin ve gözlerinin alev alev parladığını gördüm. Boyu uzamış, büsbütün sivrilmişti. O gün gördüğüm yüzü, yıllarca sonra İstanbul'un Feriköy mezarlığında tabutu mezara indirilip kapağı açılınca ve kefen aralanıp yüzü meydana çıkınca tekrar gördüm. Bu son görüşümde şaşırıp kalmışım. Gerçi boyu yine tabut içinde upuzundu. Ama, yüzünde o asabî gerilme değil, sanki sevinçten gülümseme vardı.

Dikkatle baktım ve anlamını çözebilmek için bir müddet gözlerim O'na takıldı kaldı.

Bu yüz bir şey anlatıyordu. Gözlerimi ayırdığımda o ifadenin anlamını buldum.

Karşıda, mezarı önünde yüzlerce dost, kavga arkadaşı devrimci kahrman sıralanmıştı.

O'nu omuzlarında taşıyarak mezarına değin getiren gençler, omuz omuza, kol kola duruyorlardı.

Bunların her biri O'na son selâmını veriyor ve nöbeti devraldıklarını bildiriyorlardı. O yüz bunun için sevinçli idi. Artık rahat uyuyabilirdi. Yalnız sendika sözünü duymak değil, sendikaların kurulup şahlanışını da gördü. Çok yavaş dahi olsa işçiler bir araya gelmişti. Örgüt kurmuşlar ve haklarını alıyorlar.

Pranga, falaka ve sömürtü zinciri artık bu şahlanışı durduramayacaktır. O yüz bunun için sevinçli idi. O'nu örttük.

«Rahat uyu, dost» dedik.

İ. Sırrı Topçuoğlu

77

1946-1947 yılında Sosyalist Partileri ve Sendikaları kuranlardan bir grup. İstanbul Harbiye Askeri Cezaevinde tutuklu iken çekilmiştir. Üstte soldan sağa: 1. İbrahim Sırrı Topçuoğlu, 2. Esat Adil Müstecablı, 3. Aram Pehlivanlıyan, 4. Mehmet Bezin, 5. Mustafa Börklüce, 6. Osman Kuzeyli, 7. Bahri Ateş, 8. Bir asker, yabancı. Altta: 9. Tahir Ağra, 10. Hilmi Seyhan, 11. Hürriyet Ergintürk, 12. Süleyman Taki, 13. İsmi hatırlanamayan bir devrimci.

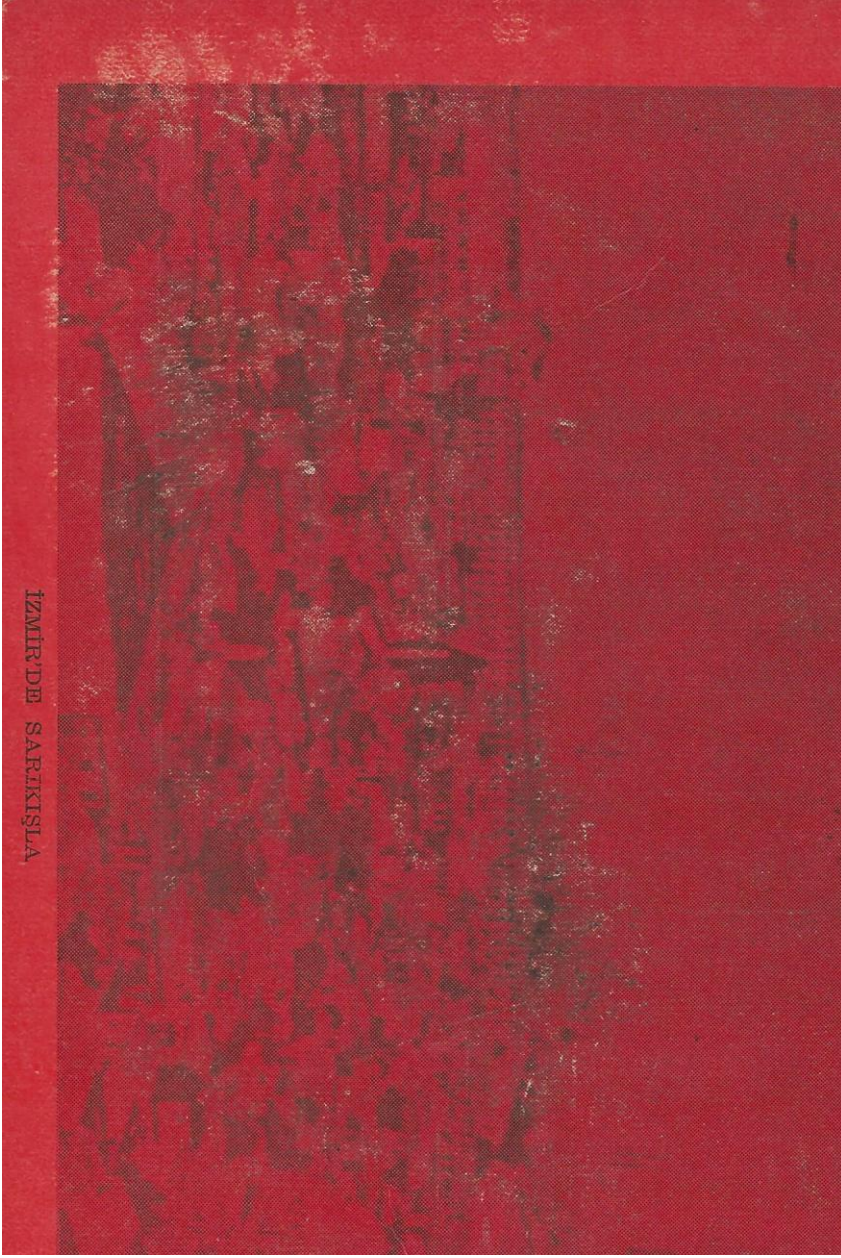
Hegelin Felsefesi ve Marx'ın Tarih Anlayışı — Max Beer (Tükendi)	5.-
Friedrich Engels — Paul Louis (Beraat etti — Tükendi)	7.50
Ekonomi Politüğün Eleştirilmesine Katkı — Karl Max (Tükendi)	12.50
Ateş — Henri Barbusse	30.-
Kötü Yol — Orhan Kemal (Tükendi)	10.-
Çuvalın Yanındaki Adam — Nahit Eruz (Tükendi)	5.-

Reproduction'lar :

1 — Kıraçları Biçerken — Memedoğlu	3.-
2 — Barış Güvercini . . . » »	3.-
3 — Hamallar — Balaban	3.-
4 — Öküzler	3.-
5 — Nesimi	3.-
6 — Orakçı	3.-
7 — İşçiler	3.-
8 — Harmanda Öküzler	3.-
9 — Sabanda Öküzler	3.-

**ÖNCÜ KİTABEVI
YAYINLARI**

Birinci Enternasyonal — Jacques Duclos	15.-
Marx'ın Sosyolojisi — Henri Lefebvre (Tükendi)	10.-
Babeuf ~Hayatı, Eserleri ve Siyasi Savunması~ — Josette Lépine	10.-
Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası — Bülent Tanör	15.-
Fransız Komünistleri Devrimden Korkuyor — Jean — Paul Sartre	3.-
İz - Düşümü — Balaban	15.-
Aydınlık — Henri Barbusse	12.50
Sovyet Şairleri Antolojisi — 67 şair (Beraat etti)	15.-
Türk Toplumunda Sosyal Sınıflar — İbrahim Türk	10.-
Ötü Ekmeği — Dursun Akçam	7.50
Bu Ne Biçim Ülke? — Mahmut Makal	10.-
Garibin Horozu — Rifat Ilgaz	10.-
Kara Kışık — Rifat Ilgaz	5.-
Pıtraklı Memleket — Başaran	5.-
Komprador Oyunu — Macit Cevat	5.-
Kadın ve Marksizm — Marx — Engels — Lenin — Stalin	20.-
Manifesto — Karl Marx — Friedrich Engels (Toplatıldı)	6.-
Marksizm - Leninizm'in İdeolojik ve Politik Düşmanı:	
Maoizm — Bilim İşçileri	20.-
Politika ve Felsefe — Karl Marx — Friedrich Engels (Toplatıldı)	20.-
Eylül Destanı — Geo Milef (Toplatıldı)	5.-
Karl Marx — Max Beer (Tükendi)	6.-

İZMİR'DE SARIKIŞLA